
WSCHODNI ROCZNIK HUMANISTYCZNY
TOM XXI (2024), №4
s. 255-283
doi: 10.36121/plechowski.21.2024.4.251

Piotr M. Lechowski
ORCID: 0009-0002-9682-0873
(Jasło)

„Zero” czy ofiara swoich wrogów? Michał Korybut Wiśniowiecki we współczesnej historiografii. Stan badań – postulaty badawcze

*„To był mój żywot, więcej nic nie znałem,
Nie wiem, czym królem, wiem, że byłem Michałem”¹.*

Streszczenie: W artykule zostały omówione najważniejsze polskie biografie, monografie, artykuły naukowe i inne opracowania dotyczące osoby króla Michała Korybuta Wiśniowieckiego i okresu jego panowania (1669-1673), które zostały opublikowane w XX i XXI wieku. Główną osią artykułu są lata 1984 – 2023, choć w wielu miejscach wykracza on poza te ramy, sięgając nawet do historiografii dziewiętnastowiecznej. Podanym datom granicznym odpowiadają odpowiednio publikacja pierwszej biografii Michała I autorstwa Adama Przybośa i wydanie konferencyjnej monografii pt.: „Żył królem, umarł człowiekiem. Michał Korybut Wiśniowiecki i jego czasy 1669–1673”. W przeciągu tych niecałych 40 lat można było zaobserwować wzmożone zainteresowanie badaczy słabo dotąd opracowanymi czasami i osobą Michała Korybuta Wiśniowieckiego i, co za tym idzie, większą liczbę studiów nad danym okresem. Równie ważnym, co przegląd tych prac, jest ustalenie postulatów badawczych w zakresie zagadnień, które jeszcze czekają na lepsze zbadanie.

Słowa kluczowe: Michał Korybut Wiśniowiecki, stan badań, współczesna historiografia, postulaty badawcze, XVII wiek

„Zero” or the victim of his enemies? Michael I in contemporary historiography. State of research – research postulates.

Annotation: The article discusses the most important Polish biographies, monographs, scientific articles and other studies on the person of King Michał Korybut Wiśniowiecki and the

---

¹ Fragment anonimowego paszkwilu na króla Michała Korybuta Wiśniowieckiego. Cyt. za: A. Przyboś, *Michał Korybut Wiśniowiecki 1640–1673*, Kraków-Wrocław 1984, s. 290.

period of his reign (1669-1673), which were published in the 19th, 20th and 21st centuries. The main axis of the article is the years 1984 - 2023, although in many places it goes beyond this framework, even reaching into the 19th century historiography. The given cut-off dates correspond to the publication of the first biography of Michael I by Adam Przyboś and the publication of the post-conference monograph entitled: "He lived as a king, died as a man. Michał Korybut Wiśniowiecki and his times 1669-1673. During these less than 40 years, we could observe an increased interest of researchers in the previously poorly researched times and person of Michał Korybut Wiśniowiecki and, consequently, an explosion in the number of studies on a given period. Just as important as reviewing these works is determining research postulates on issues that still need to be better researched.

Keywords: Michael I, state of research, contemporary historiography, research postulates, 17th century

Wprowadzenie

Król Michał Korybut Wiśniowiecki po niespełna pięciu ciężkich latach panowania zmarł w 1673 roku. Współcześni nie zapamiętali go w szczególny sposób – raczej nie poświęcano mu za dużo uwagi zarówno w szlacheckich sylwach, jak i w XVI-II-wiecznej historiografii, uznając króla za osobowość co najwyżej mierną, zwłaszcza w porównaniu do jego następcy – Jana III Sobieskiego, zwycięzcy spod Chocimia².

Krótki, choć burzliwy okres panowania znalazł swoje miejsce w polskiej historiografii. Z początku nieco omijany przez badaczy w ostatnich kilkudziesięciu latach doczekał się sporego wzrostu zainteresowania. Ten proces ma za zadanie przeanalizować poniższe opracowanie.

Ze względu na przejrzystość artykułu przegląd badań nad Michałem Korybutem Wiśniowieckim i okresem jego panowania w latach 1984 – 2023 postanowiłem podzielić na dwie części, a w nich kilka segmentów.

Kolejno zajmę się w pierwszej części:

- a) dziełami historiografii dziewiętnastowiecznej, włączając w to również pozycje, które ukazały się do 1936 roku,
- b) publikacjami z lat 1936-1984 (od słynnego osądu Władysława Konopczyńskiego do pierwszej biografii).

W drugiej części omówię prace z lat 1936-1984:

- c) biografiami i monografiami biograficznymi osób ważnych dla danego okresu (w tym wpisami biograficznymi w Polskim Słowniku Biograficznym),
- d) monografiami problemowymi, w tym pracami doktorskimi i habilitacjami (wyłączając monografie biograficzne omówione wcześniej i monografie pokonferencyjne),
- e) artykułami naukowymi i opracowaniami w pracach zbiorowych, w tym w monografiach pokonferencyjnych,
- f) opracowaniami syntetyzującymi okres XVII wieku, nowożytności i historii Polski.

² M. Dębski, *Michał Korybut Wiśniowiecki i czasy jego panowania w oczach współczesnych i potomnych (do końca XVIII w.)*, Łódź 2022, s. 191.

Następnie omówię owoce konferencji naukowej z 2022 roku i badania, które ukazały się od tego momentu.

W każdej z powyższych części postaram się utrzymać ciągłość chronologiczną, wyjątkowo z niej rezygnując, na przykład w przypadku potrzeby omówienia polemiki nad daną publikacją.

Celowo pominę mnogie edycje źródłowe i skupię się na opracowaniach, gdyż artykuł nie rości sobie praw do bycia pełną bazą źródeł do czasów króla Piasta, a jedynie studium podsumowującym najważniejsze publikacje i wyznaczającym obszary oczekujące na lepsze zbadanie.

1. Badania do 1984 roku

W XIX wieku przedstawiciele polskich szkół historycznych podejmowali temat czasów panowania syna Jaremy pobieżnie, często temat króla Piasta pojawiał się przy okazji omawiania dziejów Jana Sobieskiego lub poruszany był przez autorów zagranicznych. Przykładem tego drugiego była pierwsza synteza dziejów panowania Michała Korybuta Wiśniowieckiego z 1849³. Pracą z tego okresu, którą należy szczególnie wyróżnić ze względu na mnogość wykorzystanych źródeł, jest monografia życia i działalności J. Sobieskiego w latach 1629-1674 autorstwa Tadeusza Korzona⁴. Ważkie ze względu na zgromadzenie nieistniejącego już materiału źródłowego okazało się anonimowe wydanie powstałego jeszcze w XVIII wieku dzieła Karola Wyrwicza o konfederacji gołąbskiej⁵. Pojawiło się także kilka interesujących prac dotyczących elekcji 1669 roku⁶. Na wyróżnienie zasługuje też studium sprawy Kalksteina autorstwa Kazimierza Jarochońskiego⁷, opracowanie konfliktu polsko-tureckiego z lat 1672-1673 Konstantego Górskiego⁸, artykuł o bitwie pod Nowym Targiem (1670)⁹ i notka o śmierci Wiśniowieckiego¹⁰. Józef Szujski w swojej słynnej syntezie dziejów Polski również wspominał o synu Jaremy, poświęcił mu jednak tylko kilka stron¹¹. Innych dziewiętnastowiecznych syntez, ze względu na temat i charakter artykułu, nie będę tu przytaczał.

³ N.A. Salvandy, *Dzieje panowania Michała Wiszniowieckiego króla polskiego, wielkiego x. litewskiego*, Lwów 1849.

⁴ T. Korzon, *Dola i niedola Jana Sobieskiego, 1629-1674*, Kraków 1898.

⁵ K. Wyrwicz, *Konfederacja gołąbska. Obraz historyczny kreślony za czasów Stanisława Augusta Poniatowskiego przez niewiadomego pisarza.*, Poznań 1853.

⁶ J. Gacki, *Obraz elekcji króla Michała (ks. Korybuta Wiśniowieckiego)*, „Biblioteka Warszawska”, 1846, t. 4, s. 296-341; W. Seredyński, *Sprawa obioru następcy na tron za panowania i po abdykacji Jana Kazimierza*, Kraków 1864; A. Darowski, *Elekcja Michała Korybuta Wiśniowieckiego na Woli r. 1669 według relacji nuncjusza papieskiego M-gra Marescottego*, „Wędrowiec”, 1898, t. 36, nr 11, s. 204-207.

⁷ K. Jarochoński, *Sprawa Kalksteina 1670-1672: Opowiadania historyczne*, Warszawa 1878.

⁸ K. Górski, *Wojna Rzeczypospolitej Polskiej z Turcją w latach 1672-1673*, Warszawa 1890.

⁹ J. Czubek, *Bitwa pod Nowym Targiem 1670 r.*, „Rocznik Podhalański”, 1914, t. 1, s. 88-100.

¹⁰ B. Kalicki, *O śmierci króla Michała. Wspomnienie historyczne*, „Tygodnik Ilustrowany”, 1862, t. 6, s. 246-247.

¹¹ J. Szujski, *Dzieje Polski w zarysie*, Kraków 1879, s. 397-399.

2. Od osądu W. Konopczyńskiego do pierwszej biografii. Lata 1936 - 1984

Ważny dla badań nad Michałem Korybutem Wiśniowieckim okazał się być rok 1936. Wtedy to ukazały się dwie istotne publikacje. Jedną z nich to dwutomowa synteza nowożytnych dziejów Polski autorstwa Władysława Konopczyńskiego, w której wybrzmiały słowa, które miały towarzyszyć ocenie władcy przez kolejne dekady:

Pierwszy spadkobierca Wasów mówił ośmiu językami, ale w żadnym z nich nie miał nic ciekawego do powiedzenia. Szkoda słów na jego bliższą charakterystykę. Dość powiedzieć, że Michał Korybut, wybrany wbrew własnej woli, jedynie ze względu na swą przeciętność i na pamięć ojca, Jeremiego, okazał się w purpurze monarszej zupełnym zerem, bezmyślnym samolubem, którego wyłączną troską było nie dać się zdeponować¹².

Powyższa ocena króla Piasta oprócz tego, że jest zadziwiająco krótka, wydaje się być nie tylko niesprawiedliwa, ale przede wszystkim głęboko lekceważąca i niechlujna pod względem rzetelności naukowej. Autor do opisu Wiśniowieckiego używa słów o zabarwieniu emocjonalnym, takich jak „zero” czy „samolub”, które zdają się nie przystawać rangą do poważnej akademickiej syntezy.

Drugą istotną publikacją była ta Adama Przybośia o konfederacji gołąbskiej¹³. Sam autor później o niej pisał: „jakkolwiek traktująca o jednym wydarzeniu, ale ogniskującym szereg spraw z wewnętrznej polityki ówczesnej Rzeczypospolitej”¹⁴. Stanowiła ona dla niego debiut w karierze naukowej, w pewien sposób naznaczając przyszły obszar zainteresowań badacza.

Po roku 1936, jakże obfitym dla badań nad czasami Michała Korybuta Wiśniowieckiego, nastąpił w nich długi zastój spowodowany po części II wojną światową i powojennym terrorem, a po części zwróceniem się historyków ku innym, bardziej interesującym ich zagadnieniom. Aż do 1975 roku, gdy ukazał się w Polskim Słowniku Biograficznym wpis o Michale Korybucie Wiśniowieckim, tematyka lat 1669-1673 ponownie była poruszana jedynie przy okazji, zazwyczaj jako jedna z części danego zagadnienia, którym zazwyczaj były: sprawy wojskowe, kontakty polsko-rosyjskie i polsko-brandenburskie, walka stronnictw na Litwie, cudowna elekcja, wybitne postaci drugiej połowy XVII wieku, wystąpienia chłopskie czy literatura barokowa.

Historii oręża zostało poświęconych kilka monografii i artykułów, w tym praca Kazimierza Zająca o wojsku Rzeczypospolitej w latach 1668-1675¹⁵, Jana Wimmera o armii koronnej w latach 1673-1679¹⁶ i szerzej, w drugiej połowie XVII wieku¹⁷,

¹² W. Konopczyński, *Dzieje Polski nowożytnej*, Warszawa-Kraków-Łódź-Poznań-Wilno-Zakopane 1936, s. 71.

¹³ A. Przyboś, *Konfederacja gołąbska*, Tarnopol 1936

¹⁴ Tenże, *Michał Korybut Wiśniowiecki 1640-1673*, Kraków-Wrocław 1984, s. 297.

¹⁵ K. Zajac, *Wojsko Rzeczypospolitej w latach 1668-1673*, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości”, 1960, t. 5, s. 184-243.

¹⁶ J. Wimmer, *Materiały do zagadnienia organizacji i liczebności armii koronnej w latach 1673-1679*, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości”, 1961, t. 7, nr 2.

¹⁷ Tenże, *Wojsko polskie w drugiej połowie XVII wieku*, Warszawa 1965.

a także Mieczysława Jaworskiego o kampanii Jana Sobieskiego na Ukrainie w 1671 roku¹⁸. Relacje polsko-rosyjskie w latach 1667-1672 opracował za to Zbigniew Wójcik¹⁹, a polsko-brandenburskie – Anna Kamińska-Linderska²⁰. Rywalizacji koterii w Wielkim Księstwie poświęcił Antoni Codello dwa artykuły, a Z. Wójcik – jeden, ale wokół sprawy kandydatury rosyjskiej na elekcję²¹. Wystąpienia chłopskie z 1670 roku zbadali Jadwiga Bierzanówna i A. Przyboś²². Pojawił się również wpis biograficzny w Polskim Słowniku Biograficznym o podkanclerzym Andrzeju Olszowskim autorstwa Władysława Czaplińskiego²³ i Leszka Grzebień o kaznodziei-spowiedniku króla – Adrianie Pikarskim²⁴. Dużo miejsca badacze poświęcili tematom związanym ze sztuką epoki królów Piastów. O literaturze czasów bezkrólewia po abdykacji ostatniego Wazy pisali Zbigniew Kuchowicz i K. Przyboś²⁵, a poezji politycznej epoki królów Piastów – Juliusz Nowak-Dłużewski²⁶. Zdrowie i śmierć króla zbadał Witold Dudziński²⁷.

Warto nadmienić, że w zbiorach Biblioteki Narodowej w Warszawie znajduje się rękopis nr 6342 pracy z 1949 roku o medalach z czasów Wiśniowieckiego²⁸.

Pierwszym całościowym, choć krótkim (liczącym niecałe 5 stron) syntetycznym opracowaniem życia i panowania Michała I był wpis biograficzny A. Przybośa o królu w Polskim Słowniku Biograficznym²⁹. Krakowski historyk zwrócił w nim

---

¹⁸ M. Jaworski, *Kampania ukraińska Jana Sobieskiego 1671*, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości”, 1965, t. 11, cz. 1.

¹⁹ Z. Wójcik, *Między traktatem andruszowskim a wojną turecką. Stosunki polsko-rosyjskie 1667-1672*, Warszawa 1968.

²⁰ A. Kamińska-Linderska, *Renowacja lenna łęborsko-bytowskiego za Michała Korybuta Wiśniowieckiego*, „Zeszyty Naukowe UJ: Prace Historyczne”, 1961, z. 5, s. 31-74; Tejże, *Polska a Brandenburgia. Poselstwo Szczęsnego Morsztyna do Królewca i Berlina w 1670 r.*, „Kwartalnik Historyczny”, 1965, t. 72, nr 2, s. 301-323; Tejże, *Między Polską a Brandenburgią. Sprawa lenna łęborsko-bytowskiego w drugiej połowie XVII w.*, Warszawa 1966.

²¹ A. Codello, *Rywalizacja Paców i Radziwiłłów w latach 1666-1669*, „Kwartalnik Historyczny”, 1964, t. 71, nr 4, s. 913-930; Tenże, *Hegemonia Paców na Litwie i ich wpływ w Rzeczypospolitej 1669-1674*, „Studia Historyczne”, 1970, t. 13 nr 1, s. 25-54; Z. Wójcik, *Pacowie wobec kandydatury rosyjskiej na tron polski w latach 1668-1669 (misja Połkowa na Litwie, 1668)*, „Przegląd Historyczny”, 1969, t. 60, nr 1, s. 144-150.

²² J. Bieniarzówna, *Dwa wystąpienia chłopskie w starostwie lanckorońskim w latach 1670 i 1699/1700*, „Przegląd Historyczny”, 1953, t. 44, nr 3, s. 334-351; A. Przyboś, *Powstanie chłopskie w starostwie lanckorońskim i nowotarskim w r. 1670*, Kraków 1953.

²³ W. Czapliński, *Olszowski h. Prus II Andrzej*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, 1979, t. 24, s. 42-46.

²⁴ L. Grzebień, *Pikarski Adrian*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, 1981, t. 26, s. 220-222.

²⁵ Z. Kuchowicz, *Literatura szlachecka wobec elekcji Michała Korybuta Wiśniowieckiego*, „Prace Polonistyczne Uniwersytetu Łódzkiego”, 1955, t. 12, s. 171-186; K. Przyboś, *Kandydatura Piasta w literaturze politycznej w bezkrólewiu po abdykacji Jana Kazimierza*, „Studia Historyczne”, 1971, t. 14, z. 4, s. 493-508.

²⁶ J. Nowak-Dłużewski, *Okolicznościowa poezja polityczna w Polsce. Dwa królowie rodacy*, Warszawa 1980.

²⁷ W. Dudziński, *Choroba i zgon króla Michała Korybuta Wiśniowieckiego*, „Wiadomości Lekarskie”, 1979, t. 32, s. 55-58.

²⁸ M. Gumowski, *Medale Michała Korybuta*, Toruń 1949, Biblioteka Narodowa w Warszawie (rkps 6342).

²⁹ A. Przyboś, *Michał Tomasz Korybut Wiśniowiecki*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 20, Wrocław 1975, s. 605-609.

uwagę na jednoznacznie złą ocenę króla Piasta w polskiej historiografii. Przed wszystkim jednak ów wpis stanowił przyczynek do powstania biografii króla 9 lat później. A. Przyboś zasygnalizował w ten sposób swój obszar zainteresowań badawczych, którym miał poświęcić przyszłe publikacje.

Prawdziwym kamieniem milowym w badaniach nad królem rodakiem okazał się rok 1984. To wtedy w redagowanym przez Andrzeja Garlickiego *Pocztę królów i książąt polskich* pojawił się wpis o Michałku I autorstwa A. Przybosia³⁰. Co więcej, w tym samym roku nakładem Wydawnictwa Literackiego ukazała się pierwsza biografia Michała Korybuta Wiśniowieckiego autorstwa krakowskiego uczonego³¹, której zdecydowanie należy poświęcić dogłębną analizę. Badacz podzielił monografię na 18 rozdziałów. Były one uporządkowane chronologicznie, poświęcone kolejno: rodowi Wiśniowieckich, młodości Michała, kandydatom na elekcji po śmierci Jana Kazimierza, elekcji, „przyjaciółom i wrogom”, koronacji, małżeństwu, walce z malkontentami, polityce wobec Wielkiego Elektora, staraniom o przymierze z Moskwą, problemowi kozackiemu, widmie detronizacji, konflikcie z Imperium Osmańskim, konfederacjom pod Gołębim i Lublinem, reakcji malkontentów, zgodzie z nimi, wiktorii chocimskiej, śmierci króla i zakończenia. Następnie historyk zamieścił drzewo genealogiczne Wiśniowieckich, wskazówki bibliograficzne, przypisy, indeks osób, indeks nazw geograficznych, ilustracje i spis tychże. Średnia długość każdego rozdziału wynosiła około 16 stron. Najwięcej miejsca autor poświęcił groźbie detronizacji króla Michała (aż 31 stron). Gruntowną reprezentację zyskały także tematy konfederacji gołąbskiej (23 strony), walki z opozycją (21 stron), elekcji 1669 roku (20 stron) i wiktorii chocimskiej (20 stron). Najmniej miejsca autor poświęcił młodości króla (5 stron), reakcji malkontentów na zawiązanie konfederacji pod Gołębim (7 stron), „przyjaciółom i wrogom” króla (8 stron) i śmierci monarchy (8 stron).

Wśród historyków zdaje się panować przekonanie, iż publikacja A. Przybosia ma charakter popularnonaukowy³². Z tym poglądem można jednak polemizować. Autor za cel obrał zarówno „przedstawienie w oparciu o dostępne materiały w sposób możliwie popularny politycznych dziejów Polski za rządów króla Michała”³³, jak i zbadanie, czy ma swoją wymowę fakt, że epoka Michała Korybuta Wiśniowieckiego poprzedza o sto lat rozbiory i upadek Rzeczypospolitej³⁴. Monografia biograficzna łączy zatem naukowy i publicystyczny charakter; A. Przyboś stara się na podstawie najważniejszych opracowań, źródeł i licznych starodruków z XVII i XVIII wieku przybliżyć czytelnikowi nie tylko osobę króla, ale również roztoczyć widok na panoramę pierwszych dekad drugiej połowy XVII wieku. Ponadto cała książka opatrzona jest przypisami bibliograficznymi, których łącznie jest 485. Na uwagę zasługują również kweryndy archiwalne, które A. Przyboś przeprowadził łącznie w 4 archiwach:

³⁰ Tenże, *Michał Korybut Wiśniowiecki*, [w:] *Pocztę królów i książąt polskich*, red. A. Garlicki, Warszawa 1984, s. 388–398.

³¹ Tenże, *Michał Korybut Wiśniowiecki 1640-1673*, Kraków-Wrocław 1984.

³² Por. J. Stoliczka, *Badania nad konfederacją gołąbską we współczesnej historiografii*, „Zeszyty Naukowe UJ: Prace Historyczne”, 2020, t. 147, z. 3, s. 473–489, s. 475.

³³ A. Przyboś, *Michał Korybut Wiśniowiecki 1640-1673*, Kraków-Wrocław 1984, s. 6.

³⁴ Tamże, s. 5.

Bibliotece Narodowej w Warszawie, Bibliotece Książąt Czartoryskich w Krakowie, Bibliotece Jagiellońskiej w Krakowie i Bibliotece Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, których owocem było wzbogacenie pracy odwołaniami do licznych pism z XVII wieku.

W swojej publikacji autor poddał próbie rehabilitacji postać syna Jaremy, choć już na wstępie zaznaczył, że Wiśniowiecki nie był osobowością równie wybitną, co Jan Sobieski, Andrzej Olszowski czy nawet Mikołaj Prażmowski³⁵.

Największą zaletą książki krakowskiego historyka wydaje się być jednak zgoła inna rzecz, a mianowicie zwrócenie uwagi historyków na osobę i czasy Michała Korybuta Wiśniowieckiego. Udało się zatem Przybosiowi to, czego dokonał, choć na mniejszą skalę, z konfederacją gołąbską, wydając wspólnie z Kazimierzem Przybosiem jej diariusz drukiem kilkanaście lat wcześniej.

Biografia króla Michała, pomimo wielu obszarów przedstawionych dogłębnie, dalej pozostawiała dużą lukę w badaniach nad postacią i okresem Michała I. A. Przyboś celowo nie poruszał niektórych obszarów problemowych lub poświęcał im zaledwie akapit tekstu. Do takich niewątpliwie należą sprawy gospodarcze, społeczne, religijne i kulturalne. Badacz zrobił to celowo; nie mógł poruszyć wszystkich obszarów problemowych w jednej monografii, zwłaszcza mającej być przystępną dla zwykłego czytelnika, więc zajął się tymi najważniejszymi z perspektywy badań nad królem Michałem. Postawę tę należy uznać za typową i odpowiednią dla tego rodzaju pracy, a zatem słuszną, zwłaszcza że wyznaczyła ona zagadnienia, po które sięgały potem przysze pokolenia badaczy.

Minusem pracy jest za to niesięgnięcie przez Przybosia do archiwów zagranicznych (zwłaszcza austriackich, rosyjskich czy litewskich) i przemilczenie wydanej w 1849 roku pierwszej syntezy rządów króla Michała. Ze względu na charakter publikacji te mankamenty można jednak wybaczyć.

3. Eksplozja badań po 1984 roku (do roku 2022)

Zacznijmy od biografistyki. Zaraz po publikacji biografii syna Jaremy w 1984 roku A. Przyboś zamieścił notę w *Polskim Słowniku Biograficznym* o Mikołaju Prażmowskim, jednym z liderów stronnictwa malkontentów³⁶. Pięć lat później – w 1989 roku – wraz z wybitnym cracovianistą, Michałem Rożkiem, opracował on biografię elektora Wiśniowieckiego z województwa krakowskiego – biskupa Andrzeja Trzebickiego³⁷. Wpis w PSB o elektorze króla Michała z województwa wileńskiego – biskupie Aleksandrze Kazimierzu Sapieszce – przygotował za to Andrzej Rachuba³⁸. Malkontentem i wybitnym wojskowym drugiej połowy XVII wieku – Stanisławem Ja-

³⁵ Tamże., s. 5.

³⁶ A. Przyboś, *Prażmowski Mikołaj Jan h. Belina*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, 1984-1985, t. 28, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź, s. 382-389.

³⁷ Tenże, M. Rożek, *Biskup krakowski Andrzej Trzebicki. Z dziejów kultury politycznej i artystycznej w XVII stuleciu*, Warszawa-Kraków 1989.

³⁸ A. Rachuba, *Aleksander Kazimierz Sapieha*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 34, Wrocław-Warszawa-Kraków, s. 559-561.

blonowskim – zajął się w swojej biografii Marek Wagner³⁹. Wyróżnić należy rok 2007, w którym miały miejsce dwie ważne publikacje. Ukazało się wznowienie przez wydawnictwo Universitas biografii Michała Korybuta Wiśniowieckiego⁴⁰ w ramach serii „Władcy Polscy”, na łamach której ponawiano pewne biografie polskich monarchów. Jakkolwiek książka mogła przyczynić się do popularyzacji wiedzy o królu Michale, to niestety, w przeciwieństwie do niektórych publikacji w serii, nie została poprzedzona żadną przedmową współczesnego badacza XVII wieku, nie została również zaktualizowana literatura przedmiotu w bibliografii. Czytelnik musiał zadowolnić się więc jedynie przedrukiem pracy A. Przybosia. Drugą z książek jest ta poświęcona małżonce króla - Eleonorze Habsburżance autorstwa Mirosławy Kameckiej- Skrajnej⁴¹. Publikacja stanowi pierwszą próbę przedstawienia życia i działalności Eleonory Habsburżanki - w polskiej historiografii postaci nieco zapomnianej, zwłaszcza na tle swojej następczyni, Marii Kazimierzy d'Arquien. Z biografii trzeba wyróżnić pracę poświęconą Michałowi Kazimierzowi Pacowi autorstwa Konrada Bobiatyńskiego⁴², będącą jednocześnie jego doktoratem. Praca warszawskiego historyka jest o tyle istotna, że opisuje życie i działalność jednego z najbliższych i najważniejszych doradców Michała Korybuta Wiśniowieckiego, wnosząc tym samym duży wkład w badania nad królem Piastem. Przegląd literatury biograficznej niejako zamyka pozycja Andrzeja Adama Majewskiego o Aleksandrze Hilarym Połubińskim, elektorze władcy z województwa wileńskiego⁴³.

Spośród pozycji biograficznych na szczególne wyróżnienie, ze względu na poważny wkład w badania nad Michałem I, oprócz biografii króla A. Przybosia, zasługują dwie publikacje: biografia królewskiej małżonki, Eleonory Habsburżanki i Michała K. Paca, bliskiego królowi doradcy. Reszta prac biograficznych traktuje osobę króla rodaka albo pobieżnie (najczęściej ze względu na krótki okres panowania), albo są to jedynie kilkunastoricowe wpisy biograficzne w PSB, niestety dodatkowo pozbawione przypisów.

Przejdźmy tym samym do monografii, których powstała pokaźna ilość. Już 3 lata po publikacji biografii Michała Korybuta Wiśniowieckiego została napisana praca doktorska o działalności Kazimierza Paca w drugiej połowie XVII stulecia⁴⁴. Tematyka egzulantów w czasach ostatniego Wazy i pierwszego króla rodaka została opracowana przez Michała Kuleckiego⁴⁵. Urszula Augustyniak stworzyła przekrojowo dla XVII wieku studium władzy polskich monarchów⁴⁶, pracę niewątpliwie

³⁹ M. Wagner, *Stanisław Jabłonowski (1634-1702). Polityk i dowódca*, Siedlce 1997.

⁴⁰ A. Przyboś, *Michał Korybut Wiśniowiecki 1640-1673*, Kraków 2007.

⁴¹ M. Kamecka-Skrajna, *Królowa Eleonora Maria Józefa Wiśniowiecka (1653-1697)*, Toruń 2007.

⁴² K. Bobiatyński, *Michał Kazimierz Pac. Wojewoda wileński, hetman wielki litewski. Działalność polityczno-wojskowa. Działalność polityczno-wojskowa*, Warszawa 2008.

⁴³ A.A. Majewski, *Marszałek wielki litewski Aleksander Hilary Połubiński (1626-1679). Działalność polityczno-wojskowa*, Warszawa 2014.

⁴⁴ M. Szwaba, *Działalność polityczna Krzysztofa Paca w drugiej połowie XVII wieku*, Wrocław 1987.

⁴⁵ M. Kulecki, *Wygnańcy ze Wschodu. Egzulanci w Rzeczypospolitej w ostatnich latach panowania Jana Kazimierza i za panowania Michała Korybuta Wiśniowieckiego*, Warszawa 1997.

⁴⁶ U. Augustyniak, *Wzowowie i „królowie rodacy”. Studium władzy królewskiej w Rzeczypospolitej XVII wieku*, Warszawa 1999.

potrzebną ze względu na wyjątkową pozycję polskiego króla w systemie politycznym Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Pierwszemu Piastowi poświęcono jednak stosunkowo bardzo mało miejsca, zapewne ze względu na długość panowania (niepełna 5 lat).

Już na początku lat dwutysięcznych Jan Perdenia poświęcił monografię stosunkowi hetmana kozackiego Piotra Doroszenki do Polski⁴⁷. W niedużym odstępie czasu powstały także opracowanie dziejów relacji polsko-brandenburskich w drugiej połowie XVII wieku⁴⁸ i postawy Małopolan za króla Piasta⁴⁹. Leszek A. Wierzbicki za to poświęcił monografię zjazdowi warszawskiemu i sejmowi pacyfikacyjnemu w 1673 roku⁵⁰, będącą tak właściwie panoramą na cały rok 1673. Doczekała się ona na ogół pozytywnego odbioru w środowisku naukowym⁵¹, wnosząc tym samym duży wkład w rozwój nauki. Również w 2005 roku ukazała się publikacja dotycząca ślubu króla Michała z Eleonorą Habsburżanką na Jasnej Górze⁵², wydarzenia dotąd praktycznie w ogóle niezbadanego. Sejm elekcyjny 1669 roku opracowała Mieczysława Chmielewska⁵³. Dużo miejsca historyczka poświęciła panoramie politycznej epoki bezkrólewia i walce stronnictw, tym samym wypełniając lukę badawczą okresu 1668-1669 z pokaznym naddatkiem.

Rok później ukazała się monografia rodu Wiśniowieckich autorstwa Ilony Czamańskiej⁵⁴. Michał Korybut jest w niej tylko jednym z bohaterów, który znalazł miejsce obok swoich przodków i krewnych. Mimo wszystko badacze zawdzięczamy pewne nowe ustalenia co do osoby króla Piasta, w szczególności dotyczące jego młodości i kręgu rodzinnego. Niektóre z nich spotkały się z krytyką innego historyka nowożytności, Zbigniewa Anusika. W swym blisko stustronicowym suplemencie do monografii rodu zarzucił on poznańskiej badaczce pewne błędy metodologiczne, jak między innymi nieprawidłową lokalizację niektórych miejscowości (Taraż, Andrzejów, Biały Kamień, Złoczów, Brahin), niemożność bycia „pułkownikiem kwarcianej chorągwi kozackiej” i jednoczesnego dowodzenia takową, brak bliskiego pokrewieństwa między Michałem Wiśniowieckim a Radziwiłłami i Potockimi czy brak możliwości planowania przez niepełnosprawnego psychicznie Karola II wsparcia króla Michała poprzez nadanie mu orderu Złotego Runa⁵⁵. Na liczne zarzuty I. Czamańska

⁴⁷ J. Perdenia, *Hetman Piotr Doroszenko a Polska*, Kraków 2000.

⁴⁸ A. Kamiński, *Polska a Brandenburgia-Prusy w drugiej połowie XVII wieku. Dzieje polityczne*, Poznań 2002.

⁴⁹ M. Sokalski, *Między królewskim majestatem a szlachecką wolnością. Postawy polityczne szlachty małopolskiej w czasach Michała Korybuta Wiśniowieckiego*, Kraków 2002.

⁵⁰ L.A. Wierzbicki, *O zgodę w Rzeczypospolitej. Zjazd warszawski i sejm pacyfikacyjny 1673 roku*, Lublin 2005.

⁵¹ Por. M.J. Leszka, Leszek Andrzej Wierzbicki, „O zgodę w Rzeczypospolitej. Zjazd warszawski i sejm pacyfikacyjny 1673 roku”, *Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2005*, ss. 328 (recenzja), „Przegląd Nauk Historycznych”, 2006, t. 5, nr 2, s. 270–281. s. 281.

⁵² M. Hennel-Bernasikowa, *Ślub królewski na Jasnej Górze. Michał Korybut Wiśniowiecki i Eleonora Habsburg-1670*, Częstochowa 2005.

⁵³ M. Chmielewska, *Sejm elekcyjny Michała Korybuta Wiśniowieckiego 1669 roku*, Warszawa 2006.

⁵⁴ I. Czamańska, *Wiśniowieccy. Monografia rodu*, Poznań 2007.

⁵⁵ Z. Anusik, *O księżętach Wiśniowieckich i czasach, w których żyli. Suplement do monografii rodu*, „Przegląd Nauk Historycznych”, 2009, t. 8, nr 2, s. 149–245, s. 214–215.

postanowiła odpowiedzieć. Najciekawszą częścią tego suplementu, który podobnie jak artykuł Z. Anusika skupiony był na problematyce nazewnictwa i problemów związanych z Dymitrem Wiśniowieckim, było stwierdzenie, że Korybut nie urodził się, jak stwierdził łódzki historyk, 1 czerwca, tylko, jak uważa poznańska historyczka, 31 maja 1640 roku. Ponadto starała się ona dowieść, że rodzina Wiśniowieckich zawarła przed elekcją tajny pakt o wspieraniu kandydatury Michała na polski tron⁵⁶.

Podsumowując tę trwającą kilka lat ożywioną dyskusję między dwoma badaczami, należy zwrócić uwagę na fakt wykrystalizowania się nowych, ciekawych zdań na temat osoby Michała Korybuta Wiśniowieckiego, co jednoznacznie pozytywnie wpłynęło na badania nad tymże, dowodząc tym samym zasadność naukowej polemiki.

W 2008 roku Wojciech Sadowski opracował postawy polityczne szlachty z Lubelszczyzny w czasach panowania obu królów Piastów⁵⁷.

Owocny dla omawianych w artykule badań okazał się być również rok 2009. Badacz wojskowości M. Wagner napisał wtedy monografię poświęconą konfliktowi polsko-tureckiemu z lat 1672-1676⁵⁸. Okresowi panowania pierwszego króla rodaka, podobnie jak w przypadku pracy U. Augustyniak, została poświęcona mała część pracy ze względu na krótkie panowanie. W tym samym roku ukazała się także publikacja traktująca o przedstawieniu króla Michała w grafikach XVII i XVIII wieku⁵⁹. Praca jest o tyle cenna, że gromadzi przydatne naukowo grafiki nie tylko z polskich, ale również francuskich zbiorów. W publikacji znajdują się aż 52 ryciny.

Kolejny ważny rok nastąpił 2 lata od daty publikacji dwóch wyżej wymienionych monografii. W 2011 roku Joanna Matyasik wydała książkę (powstałą na bazie obronionej wcześniej dysertacji doktorskiej) dotyczącą stronnictwa rojalistycznego w latach 1669-1673⁶⁰. Wypełniła ona wielką lukę w polskiej historiografii, która do tej pory najbardziej szczegółowo zbadała ugrupowanie opozycjonistów z czasów króla Michała, czyli stronnictwo malkontentów. W tym samym roku L.A. Wierzbicki poświęcił monografię ostatnim wyprawom pospolitego ruszenia w XVII wieku, a ściślej w latach 1670-1672⁶¹. Badacz zauważył, że to właśnie w czasach Korybuta doszło do ostatnich wypraw pospolitego ruszenia w I Rzeczypospolitej.

W 2014 roku ukazała się monografia sejmików koronnych czasów króla rodaka⁶². Na pochwałę zasługuje potężny rozmiar pracy (778 stron) i tym samym imponujące wyczerpanie tematu. Pewną część historii rodu Sapiechów, a konkretniej

---

⁵⁶ I. Czamańska, *Suplement do suplementu. Odpowiedź na recenzję Zbigniewa Anusika książki „Wiśniowieccy. Monografia rodu”*, „Res Historica”, 2015, nr 40, s. 279-309, s. 300.

⁵⁷ W. Sadowski, *Postawy polityczne obywateli województwa lubelskiego za panowania Michała Korybuta Wiśniowieckiego i Jana III Sobieskiego*, Lublin-Radzyń Podlaski 2008.

⁵⁸ M. Wagner, *Wojna polsko-turecka w latach 1672-1676*, Zabrze 2009.

⁵⁹ H. Widacka, *Piast na elekcyjnym tronie. Michał Korybut Wiśniowiecki w grafice XVII i XVIII wieku*, Warszawa 2009.

⁶⁰ J. Matyasik, *Obóz polityczny króla Michała Korybuta Wiśniowieckiego*, Warszawa 2011.

⁶¹ L.A. Wierzbicki, *Pospolite ruszenie w Polsce w drugiej połowie XVII wieku. Ostatnie wyprawy z lat 1670-1672*, Lublin 2011.

⁶² J. Kaniewski, *Sejmiki koronne wobec problemów wewnętrznych Rzeczypospolitej za panowania Michała Korybuta Wiśniowieckiego (1669-1673)*, Katowice 2014.

lata 1666-1685, które uznał za tytułową „drogę do hegemonii”, opracował Mariusz Sawicki⁶³. Samą rywalizację wielkich rodów książęcych na Litwie w latach 1667-1674 zbadał K. Bobiatyński⁶⁴.

Stroną wojskową rywalizacji między malkontentami a obozem królewskim w latach rządów króla Michała zajął się Zbigniew Hundert⁶⁵. Publikację należy uznać za zwieńczenie długoletniej pracy autora nad dziejami wojskowości czasów króla Piasta. W roku 2020 Aleksandra Ziober opublikowała pracę na temat zachowania elit litewskich podczas dwóch siedemnastowiecznych elekcji: Władysława IV Wazy i Michała Korybuta Wiśniowieckiego⁶⁶. Publikacja spotkała się z polemiką ze strony Karola Żojdzia⁶⁷. Za fundamentalny mankament pracy A. Ziober uznał nietrafny dobór omówionych elekcji – Władysław IV i Michał I zostali obrani w zupełnie innych okolicznościach.

Tematyką po części związaną z omawianym w artykule tematem zajął się Jan Jerzy Sowa w swoim studium sądownictwa wojskowego w drugiej połowie XVII wieku w kontekście wojen z Imperium Osmańskim⁶⁸; część pracy historyka poświęcona jest wojnie z Turkami za panowania Michała Korybuta Wiśniowieckiego. Ostatnią monografią omówioną w tym segmencie jest ta dotycząca rywalizacji o Ordynację Zamojską w latach 1665-1673⁶⁹. Powstała w roku konferencji naukowej poświęconej Korybutowi praca jest o tyle ciekawa, że podejmuje trop rywalizacji Michała I i jego matki, Gryzeldy, z rodziną Sobieskich, w tym z hetmanem wielkim Janem Sobieskim, która to rywalizacja stanowiła kolejną odsłonę walki malkontentów z królem Michałem.

W omawianych latach powstały także pewne artykuły i opracowania w pracach zbiorowych, często w monografiach pokonferencyjnych, które w badaniach nad omawianym tematem w dużej mierze odegrały równie ważną rolę, co monografie.

W latach osiemdziesiątych pojawiły się dwa ciekawe artykuły. Pierwszy, autorstwa I. Czamańskiej traktował o poselstwie Kazmierza Wysockiego do Turcji w latach 1670-1672⁷⁰. Drugi z nich dotyczył misji dyplomatycznej austriackiego posła Krzysztofa Leopolda Schaffgotscha do Rzeczypospolitej (1667-1674)⁷¹.

⁶³ M. Sawicki, *Dom sapiieżyński 1666-1685. Droga do hegemonii w Wielkim Księstwie Litewskim*, Opole 2016.

⁶⁴ K. Bobiatyński, *W walce o hegemonię. Rywalizacja polityczna w Wielkim Księstwie Litewskim w latach 1667-1674*, Warszawa 2016.

⁶⁵ Z. Hundert, *Między buławą a tronem. Wojsko koronne w walce stronnictwa malkontentów z ugrupowaniem dworskim w latach 1669-1673*, Oświęcim 2019.

⁶⁶ A. Ziober, *Postawy elit Wielkiego Księstwa Litewskiego wobec elekcji Władysława IV Wazy i Michała Korybuta Wiśniowieckiego*, Kraków 2020.

⁶⁷ K. Żojdź, *O efektywnym uprawianiu historiografii. Rozważania na marginesie pracy Aleksandry Ziober*, „Kwartalnik Historyczny”, 2023, r. 130, nr 1, s. 151-174.

⁶⁸ J.J. Sowa, *Wojskowa Temida. Dyscyplina i sądownictwo wojskowe w Koronie w dobie wojen tureckich w drugiej połowie XVII wieku*, Białystok 2021.

⁶⁹ M. Groszkowski, *Rywalizacja o Ordynację Zamojską w latach 1665-1673*, Warszawa 2022.

⁷⁰ I. Czamańska, *Czy wojna z Turcją w 1672 roku była nieunikniona? Poselstwo Franciszka Kazmierza Wysockiego do Turcji w latach 1670-1672*, „Kwartalnik Historyczny”, 1985, t. 92, nr 4, s. 769-790.

⁷¹ L. Ziátkowski, *Poselstwo Krzysztofa Leopolda Schaffgotscha do Polski w latach 1667-1674 (Przyczynek do organizacji i funkcjonowania poselstw austriackich w II połowie XVII wieku)*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka”, 1988, t. 43, s. 31-48.

Więcej publikacji przyniosły lata dziewięćdziesiąte. Już na ich początku ukazały się opracowania działalności polityczno-wojskowej hetmana Jerzego Dymitra Wiśniowieckiego⁷² i postawy Bogusława Radziwiłła wobec wydarzeń roku 1669⁷³. W roku 1996 za to ukazały się artykuły dotyczące aspektów elekcji 1669: Warszawy i jej okolicy w czasie tejże⁷⁴ i życia codziennego w dobie obrad⁷⁵. Rok później w leksykonie biograficznym elekcyjnych królów Polski wydanym przez Wydawnictwo Literackie rozdział o Michale Korybucie przygotował K. Przyboś⁷⁶.

Jeszcze więcej uwagi królowi rodakowi poświęcili historycy w kolejnej dekadzie. M. Chmielewska już w 2002 roku napisała artykuł o misji K.L. Schaffgotscha na sejmie elekcyjnym 1669 roku⁷⁷. Rok później pojawiły się kolejne dwie ciekawe pozycje: jedna o sejmie nadzwyczajnym roku 1670⁷⁸, druga o opinii publicznej szlachty przed upadkiem twierdzy w Kamieńcu Podolskim⁷⁹. W kolejnym roku – 2003 – światło dzienne ujrzały studia poświęcone kolejno: osobie króla w oczach lubelskiej braci szlacheckiej⁸⁰, stanowisku szlachty ukraińskiej na sejmikach wobec spraw religijnych (1669-1696)⁸¹ i chyba ulubionemu zagadnieniu historyków zajmujących się tą tematyką – elekcji 1669 roku⁸². Do końca lat dwutysięcznych ukazały się jeszcze artykuły dotyczące finansowej strony walki o koronę w bezkrólewiu po śmierci Jana II Kazimierza⁸³ i testamentu króla Michała⁸⁴.

⁷² J. Horwat, *Działalność polityczna i wojskowa księcia Jerzego Dymitra Wiśniowieckiego hetmana polnego koronnego, wojewody bełskiego w latach 1669-1672*, „Rocznik Przemyski”, 1990, t. 27, s. 159–162.

⁷³ K. Matwijowski, *Bogusław Radziwiłł w okresie elekcji i pierwszych miesiącach rządów Michała Korybuta*, [w:] *Między Wschodem a Zachodem. Studia ofiarowane Zbigniewowi Wójcikowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. T. Chynczewska-Hennel, M. Kulecki, H. Litwin, M.P. Makowski, J. Tazbir, Warszawa 1993, s. 154–155.

⁷⁴ M. Wrede, *Widok Warszawy i jej okolic podczas elekcji króla Michała*, [w:] *Narodziny stolicy. Warszawa w latach 1596-1668*, red. P. Mrozowski, M. Wrede, Warszawa 1996, s. 301–302.

⁷⁵ M. Chmielewska, *Z życia codziennego podczas elekcji Michała Korybuta Wiśniowieckiego w 1669 roku*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka”, 1996, t. 51, nr 1-3, s. 118–125.

⁷⁶ K. Przyboś, *Michał Korybut Wiśniowiecki*, [w:] *Królowie elekcyjni. Leksykon biograficzny*, red. I. Kaniawska, Kraków 1997, s. 119–134.

⁷⁷ M. Chmielewska, *Misja Krzysztofa Leopolda Schaffgotscha na sejm elekcyjny w Rzeczypospolitej 1699 roku*, „Rocznik Jeleniogórski”, 2002, t. 34, s. 87–94.

⁷⁸ K. Przyboś, *Sejm nadzwyczajny w Warszawie 5 marca – 19 kwietnia 1670 roku*, „Zeszyty Naukowe UJ: Prace Historyczne”, 2003, z. 130, s. 103–119.

⁷⁹ J. Stolicki, *Przed upadkiem Kamieńca. Opinia publiczna wobec zagrożenia miasta*, „Zeszyty Naukowe UJ: Prace Historyczne”, 2003, z. 130, s. 121–133.

⁸⁰ L.A. Wierzbicki, *Szlachta lubelska wobec króla Michała Korybuta Wiśniowieckiego (w świetle akt sejmikowych)*, „Res Historica”, 2004, t. 17, s. 11–28.

⁸¹ J. Stolicki, *Sejmiki ukraińskie wobec spraw religijnych 1669–1696*, [w:] *Rzeczpospolita wielu wyznań*, red. A. Kaźmierczyk, A.K. Link-Lenczowski, M. Markiewicz, K. Matwijowski, Kraków 2004, s. 119–134.

⁸² A. Grochala, *Elekcja Michała Korybuta Wiśniowieckiego*, [w:] *Gdańsk dla Rzeczypospolitej. W służbie Króla i Kościoła*, red. J. Talbierska, Gdańsk 2004, s. 186–187.

⁸³ J. Kaniawski, *Finansowe kulisy walki o polską koronę po abdykacji Jana Kazimierza, a przed elekcją Michała Korybuta Wiśniowieckiego w świetle raportów dyplomatów elektora brandenburskiego (1668–1669)*, „Przeгляд Nauk Historycznych”, 2005, t. 4, z. 2, s. 5–38.

⁸⁴ K. Przyboś, *Testament króla Michała Korybuta Wiśniowieckiego z 1673 roku*, [w:] *Studia Historyczno-prawne*, red. G. Staniszewski, Opole 2008, s. 301–312.

Trwającą do dziś eksplozję ilościową artykułów możemy zaobserwować od 2010 roku. Publikacje z tych lat przewyższają liczebnie resztę artykułów, które ukazały się wcześniej.

W 2011 roku ukazało się studium J. Stolickiego o postawie szlachty kijowskiej w czasie konfederacji gołąbskiej⁸⁵. Rok później Z. Hundert opublikował opracowanie konfliktu dwóch hetmanów, Dymitra Wiśniowieckiego i Jana Sobieskiego z lat 1668-1670⁸⁶. W tym samym roku J. Matyasik opisała sposób, w jaki dwór starał się przedstawić kontakty opozycji z zagranicą⁸⁷, a L.A. Wierzbicki zbadał bunt malkontentów z 1672 roku⁸⁸. W następnym roku ten sam badacz pisał o konfliktach w polsko-litewskim parlamencie za króla Michała⁸⁹. W 2013 światło dzienne ujrzało także studium pochówku serca Michała Korybuta⁹⁰. W 2014 Z. Hundert opracował postawę wojska koronnego wobec elekcji króla Piasta⁹¹. W następnym roku pojawiły się dwa artykuły o bardzo zbliżonej tematyce, bowiem jeden traktujący o młodości Michała, a drugi o jego wychowaniu i wykształceniu⁹². Kilka lat później Z. Hundert ponownie wrócił do tematów wojskowych związanych z królem Piastem, tym razem analizując jego gwardię nadworną⁹³.

O ile w przypadku monografii czy artykułów jesteśmy w stanie z wielką łatwością zaobserwować zmianę oceny osoby Michała Korybuta Wiśniowieckiego, wyraźnie akcentującą trudne czasy, w których przyszło rządzić władcy, brak przygotowania do wykonywania funkcji króla i inne czynniki, o tyle w opracowaniach syntetycznych ta zmiana jest najmniej widoczna, a często niestety nawet niezauważalna, zwłaszcza w opracowaniach całego okresu historii Polski.

Mariusz Markiewicz w swojej syntezie nowożytnych dziejów Polski pisze o synu Jaremy następująco:

---

⁸⁵ J. Stolicki, *Spory wśród szlachty kijowskiej w czasie konfederacji gołąbskiej*, [w:] *Ustrój – polityka – kultura. Studia ofiarowane profesor Stefanii Ochman-Staniszeńskiej*, red. J. Maroń, R. Kołodziej, Wrocław 2011, s. 69–75.

⁸⁶ Z. Hundert, *Jan Sobieski przeciw Dymitrowi Wiśniowieckiemu, czyli konflikt dwóch hetmanów koronnych w latach 1668-1670. Zarys problematyki*, „Teka Historyka”, 2012, t. 45, s. 126–138.

⁸⁷ J. Matyasik, *Kontakty opozycji z zagranicą w świetle propagandy dworskiej w latach 1669-1673*, [w:] *Wobec króla i Rzeczypospolitej. Magnateria w XVI-XVIII wieku*, red. E. Dubas-Urwanowicz, J. Urwanowicz, Kraków 2012, s. 351–376.

⁸⁸ L.A. Wierzbicki, *Bunt malkontentów w połowie 1672 roku*, [w:] *Wobec króla i Rzeczypospolitej. Magnateria w XVI-XVIII wieku*, red. E. Dubas-Urwanowicz, J. Urwanowicz, Kraków 2012, s. 377–390.

⁸⁹ Tenże, *Ważnie senatorskie na sejmach za panowania Michała Korybuta Wiśniowieckiego*, [w:] *Kultura parlamentarna epoki staropolskiej*, red. A. Stroynowski, Warszawa 2013, s. 245–252.

⁹⁰ A.S. Czyż, *O pochówkach serc Michała Korybuta Wiśniowieckiego i Izabeli Klary de Mailly-Lascaris Pacowej oraz o nekropolii Paców w Pożajściu*, „Biuletyn Historii Sztuki”, 2013, t. 75, nr 4, s. 671–695.

⁹¹ Z. Hundert, *Wojsko koronne wobec elekcji 1669 roku*, „Studia z Dziejów Wojskowości”, 2014, t. 3, s. 91–114.

⁹² M. Chachaj, *Młodość Michała Tomasza Korybuta Wiśniowieckiego, przyszłego króla polskiego*, „Czasy Nowożytne”, 2015, t. 28, s. 95–110; R.T. Tomczak, *Wychowanie i wykształcenie króla Michała Korybuta Wiśniowieckiego (1640–1660)*, „Res Historica”, 2015, t. 39, s. 33–58.

⁹³ Z. Hundert, *Organizacja gwardii nadwornej Michała Korybuta Wiśniowieckiego w latach 1669-1673*, „Zapiski Historyczne”, 2019, t. 84, z. 2, s. 7-31.

Michał Korybut Wiśniowiecki ma wyjątkowo złą opinię wśród historyków, na którą sobie w dużej mierze zasłużył. Na jego rzecz przemawia to, że miał duży udział w stworzeniu armii. Przyszło mu rządzić w czasie kryzysu politycznego, z którym nie poradził sobie także Jan Kazimierz⁹⁴.

Opinia historyka, jakkolwiek daleka od pozytywnej, jakże inna jest od przywoływanego wcześniej osądu W. Konopczyńskiego. Wydaje się być zwyczajnie bardziej profesjonalna, gdyż nie bazuje na emocjonalnych epitetach, a na pożądanym naukowo faktach.

Jeszcze ciekawsze stanowisko zajmuje Urszula Augustyniak. W swoim opracowaniu pisze ona:

Historiografia polska zgodnie negatywnie ocenia Michała Korybuta Wiśniowieckiego, ale główną jego „winą” było, że przyszło mu panować w tak ciężkich czasach. Opinia o konfederacji gołabskiej [...] stanowi główny wyznacznik oceny całego czteroletniego panowania Michała Korybuta⁹⁵.

Później dodaje:

Ta krytyka ma wymiar ponadczasowy, dotyczy podstawowego zagadnienia – sensu sprawowania władzy przez jednostkę w sytuacji, kiedy chęć „siedzenia na urzędzie” zaczyna przerastać poczucie odpowiedzialności za losy państwa⁹⁶.

Rozważania nad Michałem Korybutem badaczka dobrze pointuje pod koniec rozdziału mu poświęconemu:

Na stworzenie efektywnego systemu rządów i konstruktywnego programu reformy państwa Michał Korybut miał za mało czasu i doświadczenia. Nie zgadzając się z tezą, że panowanie Francuza byłoby zbawieniem dla Polski, trudno też bronić za wszelką cenę króla Michała czy A. Olszowskiego⁹⁷.

Na najbardziej pozytywną ocenę spośród wszystkich omawianych w tym opracowaniu studiów odważył się w swojej syntezie polskich dziejów Piotr Napierała:

Króla Michała krytykuje się często za to, że wybrał Austrię zamiast silniejszej Francji, choć de facto oba państwa miały problemy z pomocą Polsce. Niechętny Wiśniowieckiemu Adam Przyboś musi jednak przyznać, że król Michał dążył do pojednania z malkontentami, zabiegał o wsparcie wojskowe przeciw Kozakom, Tatarom i Turkom, gdzie mógł, pisząc uniwersały do szlachty i pisma do Wiednia i Rzymu, prowadził oszczędną i praktyczny dwór, patronował malarstwu i w ogóle był życzliwym człowiekiem i patriotą⁹⁸.

⁹⁴ M. Markiewicz, *Historia Polski 1492-1795*, Kraków 2009, s. 570.

⁹⁵ U. Augustyniak, *Historia Polski 1572-1795*, Warszawa 2008, s. 719.

⁹⁶ Tamże, s. 719.

⁹⁷ Tamże, s. 720.

⁹⁸ P. Napierała, *Historia Polski bez mitów*, Poznań 2022, s. 179-180.

Zastanawiające może być uznanie przez poznańskiego historyka A. Przybosia za „niechętnego Wiśniowieckiemu”, skoro to właśnie ten badacz podjął pierwszą na tak dużą skalę próbę rehabilitacji władcy. Z resztą twierdzeń tak właściwie trudno się nie zgodzić. Pracę P. Napierały można więc uznać w aspekcie oceny króla rodaka za odważny, ale zrównoważony w realiach dzisiejszej historiografii przykład oceny króla Piasta.

4. Konferencja naukowa „Żył królem, umarł człowiekiem...” (2021 rok) i jej owoce – badania po 2022 roku

Szczególnie istotnym i intensywnym czasem dla badań nad Michałem Korybutem Wiśniowieckim i jego epoką były dwa dni października 2021 roku, a ściślej 15 i 16 dzień tego miesiąca. W murach Zamku Królewskiego w Warszawie, a konkretniej w Sali Koncertowej odbyła się dwudniowa ogólnopolska konferencja naukowa poświęcona królowi Michałowi I i jego panowaniu pt.: „Żył królem umarł człowiekiem. Michał Korybut Wiśniowiecki i jego panowanie (1669-1673). Próba bilansu” zorganizowana przez dział projektów naukowych i muzealnych Muzeum Zamku Królewskiego w Warszawie. Wstęp na nią był wolny. Pierwszy członek nazwy konferencji stanowi cytat z Wespazjana Kochowskiego, który to właśnie w tych słowach opisywał pierwszego króla Piasta. Jak wspominał we wstępie jeden z organizatorów sympozjum, Z. Hundert, cytat ten miał zostać przeciwstawiony słynnemu zdaniu W. Konopczyńskiego, jakoby król mówił w wielu językach, ale w żadnym z nich nie miał za wiele ciekawego do powiedzenia⁹⁹.

Konferencja zgodnie z programem została podzielona na kilka paneli, w skład których wchodziły referaty prelegentów, pytania od publiczności i czas poświęcony na dyskusję.

W dniu pierwszym miało miejsce uroczyste otwarcie konferencji przez dyrektora Muzeum Zamku Królewskiego w Warszawie Wojciecha Falkowskiego poprzedzone przywitaniem gości przez organizatorów konferencji – Pawła Tyszkę i Zbigniewa Hunderta. Później nastąpił panel pierwszy, którego moderatorem był J. Stolicki. Zostały wtedy wygłoszone dwa referaty: pierwszy L. A. Wierzbickiego zatytułowany: „Król jako stan sejmujący (na przykładzie Michała Korybuta Wiśniowieckiego)” i drugi I. Czamańskiej pt. „Michał Korybut Wiśniowiecki – człowiek i król” wzbogacony prezentacją multimedialną. W sumie panel, wliczając dyskusję i pytania, potrwał nieco ponad godzinę.

Po półgodzinnej przerwie kawowej nadszedł czas na kolejny panel, tym razem moderowany przez K. Bobiatyńskiego o charakterze nieco militarnym. Rozpoczął się on od wystąpienia gospodarza konferencji, Z. Hunderta, który przedstawił elaborat pt.: „Wojenne czasy, niewojenny pan: król Michał Korybut Wiśniowiecki i jego wiedza w zakresie spraw wojskowych”. Następnie J.J. Sowa omówił „Sejm i sejniki a sądownictwo i dyscyplina wojskowa za panowania Michała Korybuta”. Kolejnym refe-

---

⁹⁹ Słowo wstępne wygłoszone przez Z. Hunderta na rozpoczęciu konferencji naukowej „Żył królem, umarł człowiekiem”. Michał Korybut Wiśniowiecki... Konferencja naukowa. Dzień I, <https://www.youtube.com/watch?v=K3GjAxkYYpo> (dostęp: 31 sierpnia 2024 roku).

rentem był R.T. Tomczak, który wygłosił referat pt.: „Michał Korybut Wiśniowiecki jako dobry władca w czasie wojny i pokoju – graficzna teza akademicka Zygmunta Ksawerego Holló z 1672 r.”, posiłkując się pomocną przy omawianiu grafik prezentacją multimedialną. Po tych trzech wystąpieniach prelegenci mieli czas na dyskusję i odpowiedzi na pytania, które trwały około pół godziny. Całość zajęła około dwóch godzin, po których zarządzono ponad godzinną przerwę obiadową.

Trzeci i zarazem ostatni panel pierwszego dnia konferencji był moderowany przez wcześniejszą prelegentkę, I. Czamańską i miał wyraźne zabarwienie ikonograficzne. Zaczął się on od prezentacji Agnieszki Skrodzkiej zatytułowanej: „Elekcja Michała Korybuta Wiśniowieckiego w ikonografii z epoki”. Po niej głosu nie zabrał, zgodnie z programem konferencji, Artur Badach mający opowiedzieć o „Wizerunkach Michała Korybuta – przed całościowym opracowaniem ikonografii władcy”. Zamiast niego od razu bogato ilustrowany referat o „Medalach Michała Korybuta” mógł wygłosić Michał Zawadzki. Po nim głos objęła Anna S. Czyż z elaboratem pt.: „Artystyczno-ideowe związki Michała Korybuta Wiśniowieckiego z kamedulami”, który został wzbogacony, podobnie jak reszta wystąpień, prezentacją multimedialną. Po tym referacie rozpoczęła się dyskusja, która przez absencję jednego z prelegentów mogła potrwać dłużej niż pierwotnie planowano – w sumie panel trzeci pierwszego dnia konferencji potrwał najdłużej ze wszystkich tego dnia. Co ciekawe, po części poświęconej pytaniom publiczności organizatorzy konferencji, mając na względzie widzów oglądających sympozjum w serwisie YouTube, poprosili prelegentów o nieplanowaną krótką dyskusję poświęconą elekcji 1669 roku i powodom wyboru Michała I. To bezprecedensowe wydarzenie zdecydowanie pozytywnie świadczy zarówno o organizatorach konferencji, jak i jej uczestnikach, którzy dowiedli, że można połączyć naukowy charakter obrad z popularyzacją. W dyskusję w tym bloku włączyli się m. in. J. Stolicki, I. Czamańska, Z. Hundert, L.A. Wierzbicki, A. Skrzypietz, J.J. Sowa i K. Bobiatyński. Po tej części pierwszy dzień konferencji został oficjalnie zakończony przez organizatorów.

Następnego dnia około godziny dziesiątej, po krótkim przywitaniu przybyłych, został otwarty czwarty panel konferencji, który moderował tym razem L.A. Wierzbicki. Ten blok można uznać za nieco bardziej ścisły tematycznie niż panele dnia poprzedniego, bowiem koncentrował się na zagadnieniach oscylujących wokół stosunków międzynarodowych Rzeczypospolitej doby bezkrólewia, „cudownej” elekcji i czasów panowania syna Jaremy. Pierwsza referat wygłosiła Dorota Gregorowicz. Nosił on tytuł: „Zaskoczenie i satysfakcja – obraz Króla Michała i jego elekcji na papieskim dworze”. Postawę Habsburgów wobec roku sytuacji i wydarzeń roku 1668 i 1669 w Polsce omówiła A. Ziober w swoim elaboracie zatytułowanym: „Habsburgowie wobec bezkrólewia w Rzeczypospolitej 1668-1669 oraz elekcji Michała Korybuta”. Potem A. Skrzypietz przedstawiła referat „Stosunki polsko-francuskie za panowania Michała Korybuta”. Potem na łączach on-line pojawił się Andrzej Kamiński, który zreferował „Politykę brandenburską Michała Korybuta”. W tym miejscu należą się wyrazy uznania dla organizatorów konferencji, którzy w dobie pandemii COVID-19 umożliwili wystąpienie przez Internet. Po tym piątym, ostatnim już elaboracie w tym panelu odbyła się dyskusja.

Następnie, pod przewodnictwem A. Skrzypietz rozpoczął się kolejny, a zarazem ostatni, piąty blok konferencji. Brało w nim udział tylko dwóch prelegentów – K. Bobiatyński, który przygotował wystąpienie na temat „Elit i szlachty litewskiej wobec konfederacji gołąbskiej” i J. Stolicki z referatem: „Działalność szlachty ukraińskiej za panowania Michała Korybuta Wiśniowieckiego”. Cały panel potrwał nieco ponad godzinę – o wiele mniej niż początkowo zakładano. Było to spowodowane w dużej mierze nieobecnością Iwony Górnickiej, która pierwotnie miała przedstawić „Znaczenie pism politycznych w walce stronnictw w latach 1672-1673”. Po ostatnim pytaniu został zamknięty panel piąty, po czym organizatorzy podziękowali prelegentom, słuchaczom i widzom, krótko podsumowali dwa dni sympozjum i uroczystie zakończyli konferencję.

Tak właściwie nie da się w pełni podsumować skutków omówionej wyżej konferencji. Na pewno najbardziej widocznym i namacalnym jej owocem jest wydanie dwa lata po obradach monografii pokonferencyjnej, jednak niemniej ważne jest danie impulsu dla dalszych badań nad królem Michałem i jego epoką i popularyzacja najnowszych ustaleń naukowych poprzez transmisję na żywo i jej zapis w serwisie YouTube.

Zajmijmy się zatem rzeczoną monografią¹⁰⁰. Stanowi ona kolejną, trzynastą część serii Wydawnictwa Zamku Królewskiego w Warszawie – Muzeum pt.: „Studia i materiały”, w ramach której ukazały się już wcześniej monografie biograficzne innych wybitnych postaci XVII wieku¹⁰¹. Jako, że jest to opracowanie pokonferencyjne, w jego skład wchodzi przede wszystkim artykuły będące zmodyfikowanymi i rozszerzonymi na potrzeby publikacji naukowej referatami z poprzedzającej ją konferencji. Wyjątkiem od tej reguły są artykuły Patryka Jadczaaka¹⁰² i Radosława Lolo¹⁰³, których referatów nie zgłoszono na konferencji. W pewnym sensie wypełniły one lukę po niedoszłych elaboratach I. Górnickiej i A. Badacha, choć tematycznie się od nich różniły. Ponadto Z. Hundert zgłosił do publikacji jeszcze jeden artykuł swojego autorstwa. Tyczył się on strony finansowej pogrzebu króla¹⁰⁴.

Książka podzielona została na cztery zasadnicze części zatytułowane kolejno: „Magnat królem”, „W parlamencie i na wojnie”, „Polityka zagraniczna i sytuacja wewnętrzna” i „Kultura, sztuka i wiara”. Poprzedzały je wstęp W. Falkowskiego

---

¹⁰⁰ Żył królem umarł człowiekiem. Michał Korybut Wiśniowiecki i jego czasy 1669-1673, red. Z. Hundert, P. Tyszką, Warszawa 2023.

¹⁰¹ Por. patrz: *Maria Kazimiera Sobieska (1641–1716). W kręgu rodziny, polityki i kultury*, red. A. Kalinowska, P. Tyszką, Warszawa 2017, *Ludivka Maria Gonzaga (1611–1667). Między Paryżem a Warszawą*, red. A. Kalinowska, Z. Hundert, Warszawa 2019.

¹⁰² P. Jadczaak, *Architektura okazjonalna na przykładzie Michała Korybuta Wiśniowieckiego*, [w:] *Żył królem umarł człowiekiem. Michał Korybut Wiśniowiecki i jego czasy 1669-1673*, red. Z. Hundert, P. Tyszką, Warszawa 2023, s. 107-157.

¹⁰³ R. Lolo, *„Pobożnych, dobrych, wstydlivych przeszedł pobożnościową”. O religijności króla Michała I*, [w:] *Żył królem umarł człowiekiem. Michał Korybut Wiśniowiecki i jego czasy 1669-1673*, red. Z. Hundert, P. Tyszką, Warszawa 2023, s. 335-352.

¹⁰⁴ Z. Hundert, *Koszty ostatniej drogi króla Michała w świetle rachunków sejmowych 1676 r.*, [w:] *Żył królem umarł człowiekiem. Michał Korybut Wiśniowiecki i jego czasy 1669-1673*, red. tenże, P. Tyszką, Warszawa 2023, s. 371-389.

i wprowadzenie redaktorów naukowych – Z. Hunderta i P. Tyszki. Publikację kończą za to tablica genealogiczna rodziny Wiśniowieckich, wykaz skrótów, obszerna bibliografia wspólna dla wszystkich prac, pomocny indeks osobowy i spis wykorzystanych ilustracji. Konstrukcja monografii była zatem odmienna od porządku obrad na konferencji. Artykuły zostały zgrupowane w inny sposób – starano się uporządkować je w zgodności tematycznej. W każdym z rozdziałów można znaleźć od trzech do pięciu opracowań.

Co się tyczy treści monografii, była ona w większości rozszerzeniem tego, co można było usłyszeć kilka lat wcześniej na symposium, z tą jednak różnicą, że ze względu na odmienną od mówionej, pisemną formę przekazu, zawarte w rozprawach przypisy i ilustracje pozwoliły czytelnikowi głębiej spenetrować temat i zweryfikować informacje. Z drugiej strony za to tekst pozbawiony został szerszych refleksji, tak charakterystycznych dla konferencji naukowych, tym bardziej więc na znaczeniu zyskał audiowizualny zapis konferencji. W związku z powyższym autor pozwolił sobie omówić artykuły bardziej ogólnie, niżli uczynił to z referatami, których wyczerpujące rozszerzenia *de facto* stanowią.

W pierwszym rozdziale monografii najpierw I. Czamańska przedstawiła postać Michała, koncentrując się na nim jak na „królu-człowieku”¹⁰⁵. Potem skupiono się na zagadnieniu bezkrólestwa i elekcji króla rodaka kolejno z perspektywy Rzymu¹⁰⁶, Wiednia¹⁰⁷, ikonografii¹⁰⁸ i architektury okazjonalnej¹⁰⁹.

Kolejna część, zatytułowana „W parlamencie i na wojnie”, zgromadziła trzy artykuły, z czego jeden traktujący o problematyce parlamentarnej¹¹⁰, drugi sędowiczko-wojskowej¹¹¹, a trzeci – militarnej¹¹².

¹⁰⁵ I. Czamańska, *Michał Korybut Wiśniowiecki – człowiek i król*, [w:] *Żył królem umarł człowiekiem. Michał Korybut Wiśniowiecki i jego czasy 1669-1673*, red. Z. Hundert, P. Tyszka, Warszawa 2023, s. 17-34.

¹⁰⁶ D. Gregorowicz, *Zaskoczenie i satysfakcja – dwór papieski wobec elekcji Michała Korybuta Wiśniowieckiego*, [w:] *Żył królem umarł człowiekiem. Michał Korybut Wiśniowiecki i jego czasy 1669-1673*, red. Z. Hundert, P. Tyszka, Warszawa 2023, s. 37-61.

¹⁰⁷ A. Ziober, *Habsburgowie wobec bezkrólestwa w Rzeczypospolitej 1668-1669 oraz elekcji króla Michała. Zarys najważniejszych problemów*, [w:] *Żył królem umarł człowiekiem. Michał Korybut Wiśniowiecki i jego czasy 1669-1673*, red. Z. Hundert, P. Tyszka, Warszawa 2023, s. 63-80.

¹⁰⁸ A. Skrodzka, *Elekcja Michała Korybuta Wiśniowieckiego w ikonografii z epoki*, [w:] *Żył królem umarł człowiekiem. Michał Korybut Wiśniowiecki i jego czasy 1669-1673*, red. Z. Hundert, P. Tyszka, Warszawa 2023, s. 81-106.

¹⁰⁹ Patryk Jadczyk, dz. cyt.

¹¹⁰ L.A. Wierzbicki, *Król jako stan sejmujący na przykładzie Michała Korybuta Wiśniowieckiego*, [w:] *Żył królem umarł człowiekiem. Michał Korybut Wiśniowiecki i jego czasy 1669-1673*, red. Z. Hundert, P. Tyszka, Warszawa 2023, s. 161-173.

¹¹¹ J.J. Sowa, *Sejmiki i sejm wobec dyscypliny i sądownictwa wojskowego w Koronie za panowania króla Michała Korybuta Wiśniowieckiego na przykładzie sejmu zwyczajnego 1670 r. Kilka uwag na temat dyskursu politycznego w Rzeczypospolitej w 2. połowie XVII w.* [w:] *Żył królem umarł człowiekiem. Michał Korybut Wiśniowiecki i jego czasy 1669-1673*, red. Z. Hundert, P. Tyszka, Warszawa 2023, s. 201-211; L.A. Wierzbicki, *Król jako stan sejmujący na przykładzie Michała Korybuta Wiśniowieckiego*, [w:] *Żył królem umarł człowiekiem. Michał Korybut Wiśniowiecki i jego czasy 1669-1673*, red. Z. Hundert, P. Tyszka, Warszawa 2023, s. 203-213.

¹¹² Z. Hundert, *Wojenne czasy, niewojenny pan. Król Michał i jego wiedza w zakresie spraw wojskowych*,

Potem omówiono sprawy wewnętrzne i zewnętrzne Rzeczypospolitej doby króla Piasta. Proporcja rozpraw w tym przypadku okazała się równa: dwa artykuły poświęcone relacjom międzynarodowym, kolejno z Francją¹¹³ i Brandenburgią-Prusami¹¹⁴ i dwie publikacje dotyczące problemów wewnętrznych państwa polsko-litewskiego – postawy szlachty i elit Wielkiego Księstwa wobec konfederacji pod Gołębem¹¹⁵ i aktywności szlachty ukraińskiej za panowania Michała I¹¹⁶.

Stosunkowo najwięcej miejsca zajął rozdział poświęcony „Kulturze, sztuce i wierze”, zgromadził bowiem aż pięć artykułów o następujących zagadnieniach: medalierstwo króla Michała¹¹⁷, teza akademicka ukazująca władcę¹¹⁸, religijność króla Piasta¹¹⁹, związki syna Jaremy z zakonem kamedułów¹²⁰ i kosztów związanych z ceremonią pogrzebową Wiśniowieckiego¹²¹. W sumie w całej książce znalazło się 17 artykułów na prawie 400 stronach.

Uwagę przykuwa bogata szata graficzna publikacji, w której znajduje się aż 99 kolorowych ilustracji, wiele z nich pochodzących ze zbiorów własnych autorów i nigdzie wcześniej niepublikowanych.

Na wyróżnienie zasługuje także bardzo obszerna bibliografia uwzględniająca materiały z archiwów, edycje źródłowe i opracowania, które łącznie, zgromadzone w układzie dwukolumnowym, mieszczą się na 19 stronach.

Bardzo trudno jest omówić naukowe skutki przeanalizowanej wyżej monografii ze względu na krótki czas dzielący publikację jej i tego artykułu. Wszystko wskazuje jednak na to, że należy sądzić, iż monografia w pewien sposób zwieńcza nie tak długi,

---

[w:] *Żył królem umarł człowiekiem. Michał Korybut Wiśniowiecki i jego czasy 1669-1673*, red. tenże, P. Tyszka, Warszawa 2023, s. 175-200.

¹¹³ A. Skrzypietz, *Francja wobec Rzeczypospolitej za panowania Michała Korybuta Wiśniowieckiego*, [w:] *Żył królem umarł człowiekiem. Michał Korybut Wiśniowiecki i jego czasy 1669-1673*, red. Z. Hundert, P. Tyszka, Warszawa 2023, s. 217-242.

¹¹⁴ A. Kamieński, *Relacje polsko-brandenbursko-pruskie za panowania Michała Korybuta Wiśniowieckiego*, [w:] *Żył królem umarł człowiekiem. Michał Korybut Wiśniowiecki i jego czasy 1669-1673*, red. Z. Hundert, P. Tyszka, Warszawa 2023, s. 245-264.

¹¹⁵ K. Bobiatyński, *Elity i szlachta litewska wobec konfederacji gołębkiej 1672 r.*, [w:] *Żył królem umarł człowiekiem. Michał Korybut Wiśniowiecki i jego czasy 1669-1673*, red. Z. Hundert, P. Tyszka, Warszawa 2023, s. 265-280.

¹¹⁶ J. Stoliccki, *Działalność szlachty ukraińskiej za panowania Michała Korybuta Wiśniowieckiego*, [w:] *Żył królem umarł człowiekiem. Michał Korybut Wiśniowiecki i jego czasy 1669-1673*, red. Z. Hundert, P. Tyszka, Warszawa 2023, s. 283-300.

¹¹⁷ M. Zawadzki, *Medale Michała Korybuta Wiśniowieckiego*, [w:] *Żył królem umarł człowiekiem. Michał Korybut Wiśniowiecki i jego czasy 1669-1673*, red. Z. Hundert, P. Tyszka, Warszawa 2023, s. 303-315.

¹¹⁸ R.T. Tomczak, *Michał Korybut Wiśniowiecki jako dobry władca w czasie wojny i pokoju. „Graficzna teza akademicka Zygmunta Ksawerego Holló” (1672) z warsztatu Bartholomeusa Kiliana Młodszego*, [w:] *Żył królem umarł człowiekiem. Michał Korybut Wiśniowiecki i jego czasy 1669-1673*, red. Z. Hundert, P. Tyszka, Warszawa 2023, s. 303-315.

¹¹⁹ R. Lolo, dz. cyt.

¹²⁰ A.S. Czyż, *Artystyczno-ideowe związki Michała Korybuta Wiśniowieckiego z kamedułami*, [w:] *Żył królem umarł człowiekiem. Michał Korybut Wiśniowiecki i jego czasy 1669-1673*, red. Z. Hundert, P. Tyszka, Warszawa 2023, s. 353-369.

¹²¹ Z. Hundert, *Koszty ostatniej drogi króla Michała w świetle rachunków sejmowych 1676 r.*, [w:] *Żył królem umarł człowiekiem. Michał Korybut Wiśniowiecki i jego czasy 1669-1673*, red. tenże, P. Tyszka, Warszawa 2023, s. 371-389.

ale jednak bardzo intensywny czas badań nad Michałem I i jednocześnie stanowi punkt wyjścia i mocny impuls dla dalszych badań.

Już w 2022 roku, ale jeszcze przed ukazaniem się drukiem monografii pokonferencyjnej obroniona została przez Maciej Dębskiego praca doktorska poświęcona recepcji postaci i czasów Michała Korybuta Wiśniowieckiego przez społeczeństwo aż do XVIII wieku¹²². Niestety autor nie miał dostępu do tekstu rzeczonyj monografii, mógł jednak korzystać z audiowizualnych zapisów konferencji udostępnionych na serwisie YouTube¹²³. W tym samym roku ukazały się dwie monografie znanego lubelskiego historyka, L.A. Wierzbickiego, jedna poświęcona zjazdowi gołębsko-lubelskiemu¹²⁴, a druga – poselstwom szlachty do królów rodaków¹²⁵. Rok później Jan Gustaw Rokita opublikował bardzo obszerny, liczący aż 47 stron artykuł na temat medali Michała I¹²⁶. W bieżącym roku ukazało się opracowanie R.T. Tomczaka dotyczące odbioru elekcji 1669 roku na Morawach, a konkretniej u biskupa Karola z Lichtensteinów-Castelcornów dzięki jego informatorom¹²⁷. W 2024 roku w „Echach Przeszości” ukazała się recenzja pokonferencyjnej monografii króla¹²⁸. Moim zdaniem nie warto jednak poświęcać jej analizy, ponieważ autor dał w niej kilkakrotnie wyraz nierzetelności naukowej, m. in. nie oznaczając przypisem przywoływanych przez siebie cytatów¹²⁹.

5. Postulaty badawcze i konkluzje

Za najlepiej zbadany przez historyków obszar tematyczny, który analizuje ten artykuł bez wątplenia należy uznać „cudowną” elekcję 1669 roku, czego dowodzą liczne artykuły i monografia poświęcone temu problemowi. Duży postęp w badaniach zauważalny jest również w zagadnieniach takich jak: młodość i edukacja księcia Michała, konfederacja gołębska, dzieje rodziny Wiśniowieckich, obóz regalistyczny Michała I czy walka stronnictwa prohabsburskiego i profrancuskiego. Dobrze od dawna pozostają omówione kwestie związane z relacjami polsko-rosyjskimi, polsko-brandenburskimi i śmiercią monarchy. Wydano też kilka interesujących biografii, do których należy zaliczyć tę Michała K. Paca i Eleonory Habsburżanki.

¹²² M. Dębski, op. cit.

¹²³ Patrz: „Żył królem, umarł człowiekiem”. Michał Korybut Wiśniowiecki... Konferencja naukowa. Dzień 1, <https://www.youtube.com/watch?v=K3GjAxkYYpo> (dostęp: 31 sierpnia 2024 roku); Żył królem, umarł człowiekiem”. Michał Korybut Wiśniowiecki... Konferencja naukowa. Dzień 2, https://www.youtube.com/watch?v=G6hk_cQ9kN8 (dostęp: 31 sierpnia 2024 roku).

¹²⁴ L.A. Wierzbicki, *Zjazd gołębsko-lubelski. Obrady stanów Rzeczypospolitej w formule sejmu konnego w 1672 roku*, Warszawa 2022.

¹²⁵ Tenże, *Poselstwa do królów rodaków. Postawy i postulaty szlachty polskiej na sejmikach i zjazdach w latach 1669-1695*, Lublin 2022.

¹²⁶ J.G. Rokita, *Medale Michała Korybuta Wiśniowieckiego. Uwagi ikonograficzne*, „Studia Europea Gnesnensia” 2023, t. 25, s. 59-108.

¹²⁷ R.T. Tomczak, *Morawskie echa elekcji Michała Korybuta Wiśniowieckiego (1669). Biskup otomuniecki Karol z Lichtensteinów-Castelcornów i jego sieć informatorów*, „Historia Slavorum Occidentis” t. 40, nr 1, 2024, s. 135-153.

¹²⁸ G. Kietliński, „Żył królem, umarł człowiekiem”. Michał Korybuta Wiśniowiecki i jego czasy 1669-1673, red. Zbigniew Hundert, Paweł Tyszka, Wydawnictwo Zamku Królewskiego w Warszawie – Muzeum, Warszawa 2023, ss. 444 (recenzja), „Echa Przeszości”, 2024, t. 25, nr 1, s. 255-259.

¹²⁹ Por. patrz: Tamże, s. 255-259, s. 255, s. 256, s. 259.

W ostatnich latach zostały zgłębione przez badaczy zagadnienia związane z religią, kulturą i sztuką, w tym szczególnie interesujące sprawy ikonograficzne i monetarne. Poprawiła się także nasza wiedza z zakresu relacji z zagranicą, szczególnie z Francją, Habsburgami, Brandenburgią, Moskwą, a nawet Rzymem. Z. Hundertowi zawdzięczamy za to wielki wkład w badania nad wojskowością czasów króla rodaka.

Wbrew pozorom ciągle pozostaje wiele obszarów, które wciąż czekają na lepsze zbadanie. Wśród nich na pierwszy plan wysuwa się, zdaniem autora, brak biografii człowieka, który przez pewien okres odgrywał główną rolę w życiu politycznym państwa polsko-litewskiego, podkanclerzego Andrzeja Olszowskiego oraz jego wielkiego antagonistę, malkontenta i przyszłego prymasa, Mikołaja Prażmowskiego. Samo stronictwo malkontentów również, mimo większego przez lata zainteresowania badaczy, nie doczekało się swojej monografii, w przeciwieństwie do obozu królewskiego.

Za ciekawą perspektywę dla badacza na pewno należałoby uznać potencjalne przyglądnięcie się życiu codziennemu na dworze Michała Korybuta, które naznaczone było chronicznym brakiem pieniędzy. Nowym punktem widzenia na postać króla Michała byłaby także biografia matki króla, Gryzeldy z Zamojskich, która zawsze walczyła w imieniu interesów swojego syna. Dzięki nowym, bazującym na najnowszych zdobyczach i ustaleniach nauki interdyscyplinarnym analizom z pogranicza medycyny i historii, można by wreszcie ustalić, jakie choroby rzeczywiście trawiły Wiśniowieckiego, w tym, czy nie występowały u niego symptomy zaburzeń paranoicznych. Historycy mogliby także przeprowadzić kwerendy pod kątem informacji o królu Michale w archiwach szwedzkich, angielskich czy nawet bardziej „egzotycznych” jak na przykład tureckie czy węgierskie¹³⁰. Główny problem stanowi w tym miejscu bariera językowa, jednakowoż możliwa do przełamania. Na ciekawy trop w swoim wystąpieniu na omawianej wcześniej konferencji wskazuje Z. Hundert:

Generalnie król Michał, czytając jego wiele różnych uniwersałów wydanych czy jeszcze pozostających w księgach grodzkich do dnia dzisiejszego, zauważyłem, że są bardzo ciekawe sformułowania wręcz literackie i jeszcze ciekawe spostrzeżenia natury wojskowej i zawsze to zostaje taką kwestią dyskusyjną, czy on sam, powiedzmy, dyktował treści tych uniwersałów, czy jednak to jego kanceliści [...] W tych uniwersałach rzeczywiście jest kilka takich zapisów, które moją uwagę zwracały i się zastanawiam, czy po prostu sam król dyktował, do głowy mu przychodziły pomysły takich sformułowań [...] ale generalnie nieważne, w czyjej głowie to powstawało, to jednak on to swoim podpisem sygnował, więc też musiał odpowiadać za treść, która tam była¹³¹.

¹³⁰ I. Czamańska w trakcie konferencji „*Żył królem...*” zwróciła uwagę na bardzo słabo zbadane związki króla Michała z Węgrami, które na pewno, w większym czy mniejszym stopniu, były. Patrz: Pytanie zadane przez I. Czamańską na konferencji naukowej „*Żył królem, umarł człowiekiem*”. Michał Korybut Wiśniowiecki... Konferencja naukowa. Dzień 1, <https://www.youtube.com/watch?v=K3GjAxkYYpo> (dostęp: 31 sierpnia 2024 roku).

¹³¹ Z. Hundert, *Wojenne czasy, niewojenny pan: król Michał Korybut i jego wiedza w zakresie spraw wojskowych*, referat wygłoszony podczas konferencji naukowej „*Żył królem, umarł człowiekiem*”. Michał Korybut Wiśniowiecki... Konferencja naukowa. Dzień 1, <https://www.youtube.com/watch?v=K3GjAxkYYpo> (dostęp: 31 sierpnia 2024 roku).

Bardzo kusi wizja analizy twórczości epistolarnej króla Michała, niestety nie dysponujemy praktycznie żadnymi listami króla¹³². Wreszcie interesującą kwestią byłaby analiza wizji polityki wewnętrznej w państwie po zakończeniu okresu destabilizacji wewnętrznej i wojny z Turkami, która to wizja musiała krystalizować się w głowie monarchy.

Ze wszystkich zasygnalizowanych jedynie problemów badawczych wyłania się pokaźna część życia Michała Korybuta, która praktycznie w ogóle do tej pory nie była analizowana przez badaczy. Stwarza to pole i pretekst dla dalszych badań, które pomogłyby przynieść nowe ustalenia na temat ciągle zagadkowej i w gruncie rzeczy nieuchwytej postaci króla rodaka. Te i dalsze studia pozwoliłyby w dłuższej perspektywie czasowej na napisanie monumentalnej biografii władcy, która może stałaby się swoistym kluczem do zrozumienia Polski i Rzeczypospolitej drugiej połowy XVII wieku.

6. Zakończenie

Michał Korybut Wiśniowiecki jest jeszcze postacią nieodkrytą ani w całości, ani w większym stopniu. Tak naprawdę mało o nim wiemy, choć młodsze pokolenia historyków przyniosły wraz ze swoimi badaniami wiele nowych ustaleń co do życia i działalności Wiśniowieckiego. Na szczególną uwagę zasługują liczne badania cząstkowe dotyczące wybranych aspektów życia i panowania monarchy z ostatnich lat oraz pierwsza, pokonferencyjna próba syntezy naszej wiedzy o królu Michale.

W dalszej części przedstawię kilka cytatów z omawianej wcześniej konferencji i utwór, który, choć nie dotyczy się postaci Michała Korybuta, to wydaje się zadziwiająco dobrze opisywać nasze wyobrażenie o nim.

R.T. Tomczak swój referat wygłoszony na Zamku Królewskim w Warszawie podczas wcześniej omawianej konferencji zakończył dygresją, że być może „bliżej królowi było do tej akademickiej togi, niż do królewskiej purpury”¹³³. Francuski biograf Jana III Sobieskiego o Michale I napisał bystrze, że „najbardziej rozumni nie zawsze są dobrze myślący w rządzeniu”¹³⁴. L.A. Wierzbicki w odpowiedzi na jedno z pytań podczas dyskusji na konferencji powiedział, zainspirowany poprzednim referatem I. Czamańskiej: „Lepiej by było gdyby on [Michał Korybut Wiśniowiecki – P.M.L.] został prymasem, a prymas został królem”¹³⁵.

Aleksandra Skrzypietz zadając na konferencji pytanie zwróciła również ciekawą uwagę:

¹³² Przyjmuje się, że mogła je wywieźć ze sobą z Polski po śmierci króla jego małżonka, Eleonora.

¹³³ R. T. Tomczak, *Michał Korybut Wiśniowiecki jako dobry władca w czasie wojny i pokoju – graficzna teza akademicka Zygmunta Ksawerego Holló z 1672 r.*, referat wygłoszony podczas konferencji naukowej „Żył królem, umarł człowiekiem”. Michał Korybut Wiśniowiecki... Konferencja naukowa. Dzień 1, <https://www.youtube.com/watch?v=K3GjAxkYYpo> (dostęp: 31 sierpnia 2024 roku).

¹³⁴ G.F. Coyer, *Histoire de Jean Sobieski*, b.m.w. 1761, s. 141.

¹³⁵ Odpowiedź L.A. Wierzbickiego na jedno z pytań podczas konferencji naukowej „Żył królem, umarł człowiekiem”. Michał Korybut Wiśniowiecki... Konferencja naukowa. Dzień 1, <https://www.youtube.com/watch?v=K3GjAxkYYpo> (dostęp: 31 sierpnia 2024 roku).

Henryk [Walezy – P.M.L.] w momencie przejścia tronu w Polsce był nawet młodszy od Michała Korybuta, ale po pierwsze wyrastał w atmosferze dworu, był królewiczem [...] Natomiast Michał Korybut był rzeczywiście młodym człowiekiem [...] ale takiego doświadczenia w grze dworskiej, w grze politycznej nie miał i ja myślę, że nie tylko młodość, ale właśnie brak tego doświadczenia spowodowały, że jego postępowanie można oceniać na wiele sposobów i oczywiście można zakładać, że jeśli by żył dłużej, to byłby dobrym królem. Na zakończenie powiem, że usłyszałam kiedyś takie słowa [...] że król Michał był bardzo utalentowanym człowiekiem, ale bardzo skromnym i nie miał odwagi, nie miał takiej pewności siebie, żeby się tymi talentami przed ludźmi pochwalić¹³⁶.

Piszący te słowa pokusi się za to o paralelę pomiędzy kolejami losu Michała Korybuta Wiśniowieckiego i cesarza rzymskiego Klaudiusza. Obaj władcy:

- a) nie pełnili *de facto* żadnej znaczącej roli politycznej czy wojskowej w swoim państwie przed objęciem rządów (niemrawy epizod Korybuta w kampanii zadnieprzańskiej jako pułkownika, kuriozalny urząd konsula dokooptowanego Klaudiusza),
- b) mieli wyjątkowo słabe zdrowie (otyłość i potencjalna cukrzyca u Michała I, deformacje fizyczne spowodowane problemami z dzieciństwem u cesarza),
- c) nie włączali się z premedytacją w życie polityczne swojego kraju przed elekcją (król Piast ze względu na niekorzystne warunki materialne, Klaudiusz był odsuwany od urzędów przez rodzinę i preferował naukę),
- d) byli gruntownie wykształceni i żywo interesowali się nauką (4-letnie studia syna Jaremy w Pradze, zamiłowanie Rzymianina do historii),
- e) nie podejmowali żadnych starań o tron – wyniesienie na tenże stanowiło dla nich wielkie zaskoczenie (osłupienie na polu elekcyjnym Michała I, błaganie o zmianę decyzji przez Klaudiusza),
- f) byli ofiarami nagonki opozycji (propaganda malkontentów, wpływy żon cesarza: Messaliny, Agrypiny i jej syna, Nerona),
- g) w czasie rządów interesowali się sprawami nauki (troska króla rodaka o Akademię Zamojską, klaudiuszowska reforma alfabetu),
- h) zmarli niespodziewanie (pęknięcie wrzodu w ciele Korybuta, otrucie Klaudiusza),
- i) zostali ozięble zapamiętani przez historiografię i pamięć zbiorową jako władcy, których okresy panowania były niejako pomostem między bardziej ciekawymi czasami (rządy Jana II Kazimierza i Jana III Sobieskiego, despotyczne panowanie Kaliguli i Nerona).

Wydaje się, że najlepszym zakończeniem niniejszego artykułu traktującego o obrazie Michała Korybuta Wiśniowieckiego we współczesnej historiografii będzie cytata ze Zbigniewa Herberta, co prawda z utworu o Klaudiuszu, ale jakże pasujący do naszego wyobrażenia króla Michała:

---

¹³⁶ Pytanie zadane przez A. Skrzypietz na konferencji naukowej „Żył królem, umarł człowiekiem”. Michał Korybut Wiśniowiecki... Konferencja naukowa. Dzień 1, <https://www.youtube.com/watch?v=K3GjAxkYYpo> (dostęp: 31 sierpnia 2024 roku).

Gdybym zasadził wszystkie pestki
jakie rzucano mi w twarz
wyrósłby gaj oliwny
rozległa palmowa oaza

edukację odebrałem wszechstronną
Liwiusz retorzy filozofowie
po grecku mówiłem jak Ateńczyk
ale Platona
przypominałem tylko w pozycji leżącej¹³⁷.

BIBLIOGRAFIA-REFERENCES

Archival sources:

Biblioteka Narodowa w Warszawie:

Gumowski M., *Medale Michała Korybuta*, Toruń 1949 (rkps 6342).

Printed sources:

Coyer G.F., *Histoire de Jean Sobieski*, b.m.w. 1761.

Stuies:

Anusik Z., *O księżętach Wiśniowieckich i czasach, w których żyli. Suplement do monografii rodu*, „Przegląd Nauk Historycznych”, 2009, t. 8, nr 2, s. 149–245.

Augustyniak U., *Wazowie i „królowie rodacy”. Studium władzy królewskiej w Rzeczypospolitej XVII wieku*, Warszawa 1999.

Bieniarzówna J., *Dwa wystąpienia chłopskie w starostwie lanckorońskim w latach 1670 i 1699/1700*, „Przegląd Historyczny”, 1953, t. 44, nr 3, s. 334–351.

Bobiatyński K., *Elity i szlachta litewska wobec konfederacji gotąbskiej 1672 r.*, [w:] *Żył królem umarł człowiekiem. Michał Korybut Wiśniowiecki i jego czasy 1669-1673*, red. Z. Hundert, P. Tyszka, Warszawa 2023, s. 265-280.

Bobiatyński K., *Michał Kazimierz Pac. Wojewoda wileński, hetman wielki litewski. Działalność polityczno-wojskowa. Działalność polityczno-wojskowa*, Warszawa 2008.

Bobiatyński K., *W walce o hegemonię. Rywalizacja polityczna w Wielkim Księstwie Litewskim w latach 1667-1674*, Warszawa 2016.

Chachaj M., *Młodość Michała Tomasza Korybuta Wiśniowieckiego, przyszłego króla polskiego*, „Czasy Nowożytne”, 2015, t. 28, s. 95–110.

Chmielewska M., *Misja Krzysztofa Leopolda Schaffgotscha na sejm elekcyjny w Rzeczypospolitej 1699 roku*, „Rocznik Jeleniogórski”, 2002, t. 34, s. 87–94.

Chmielewska M., *Sejm elekcyjny Michała Korybuta Wiśniowieckiego 1669 roku*, Warszawa 2006.

Chmielewska M., *Z życia codziennego podczas elekcji Michała Korybuta Wiśniowieckiego w 1669 roku*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka”, 1996, t. 51, nr 1-3, s. 118–125.

Codello A., *Hegemonia Paców na Litwie i ich wpływ w Rzeczypospolitej 1669-1674*, „Studia Historyczne”, 1970, t. 13 nr 1, s. 25–54.

Codello A., *Rywalizacja Paców i Radziwiłłów w latach 1666-1669*, „Kwartalnik Historyczny”, 1964,

¹³⁷ Z. Herbert, *Boski Klaudiusz*, [w:] *tenże, Raport z oblężonego Miasta i inne wiersze*, Paryż 1983, s. 41.

t. 71, nr 4, s. 913–930.

Czamańska I., *Czy wojna z Turcją w 1672 roku była nieunikniona? Poselstwo Franciszka Kazmierza Wysockiego do Turcji w latach 1670-1672*, „Kwartalnik Historyczny”, 1985, t. 92, nr 4, s. 769–790.

Czamańska I., *Michał Korybut Wiśniowiecki – człowiek i król*, [w:] *Żył królem umarł człowiekiem. Michał Korybut Wiśniowiecki i jego czasy 1669-1673*, red. Z. Hundert, P. Tyszka, Warszawa 2023, s. 17-34.

Czamańska I., *Suplement do suplementu. Odpowiedź na recenzję Zbigniewa Anusika książki „Wiśniowieccy. Monografia rodu”*, „Res Historica”, 2015, nr 40, s. 279–309.

Czamańska I., *Wiśniowieccy. Monografia rodu*, Poznań 2007.

Czapliński W., *Olszowski h. Prus II Andrzej*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, [w:] „Polski Słownik Biograficzny”, 1979, t. 24, s. 42-46.

Czubek J., *Bitwa pod Nowym Targiem 1670 r.*, „Rocznik Podhalański”, 1914, t. 1, s. 88–100.

Czyż A.S., *Artystyczno-ideaowe związki Michała Korybuta Wiśniowieckiego z kamedułami*, [w:] *Żył królem umarł człowiekiem. Michał Korybut Wiśniowiecki i jego czasy 1669-1673*, red. Z. Hundert, P. Tyszka, Warszawa 2023, s. 353-369.

Czyż A.S., *O pochówkach serc Michała Korybuta Wiśniowieckiego i Izabeli Klary de Mailly-Lascaris Pacowej oraz o nekropolii Paców w Pożajściu*, „Biuletyn Historii Sztuki”, 2013, t. 75, nr 4, s. 671-695.

Darowski A., *Elekcja Michała Korybuta Wiśniowieckiego na Woli r. 1669 według relacji nuncjusza papieskiego M-gra Marescottego*, „Wędrowiec”, 1898, t. 36, nr 11, s. 204–207.

Dębski M., *Michał Korybut Wiśniowiecki i czasy jego panowania w oczach współczesnych i potomnych (do końca XVIII w.)*, Łódź 2022.

Dudziński W., *Choroba i zgon króla Michała Korybuta Wiśniowieckiego*, „Wiadomości Lekarskie”, 1979, t. 32, s. 55–58.

Gacki J., *Obraz elekcji króla Michała (ks. Korybuta Wiśniowieckiego)*, „Biblioteka Warszawska”, 1846, t. 4, s. 296–341.

Górski K., *Wojna Rzeczypospolitej Polskiej z Turcją w latach 1672-1673*, Warszawa 1890.

Gregorowicz D., *Zaskoczenie i satysfakcja – dwóch papieski wobec elekcji Michała Korybuta Wiśniowieckiego*, [w:] *Żył królem umarł człowiekiem. Michał Korybut Wiśniowiecki i jego czasy 1669-1673*, red. Z. Hundert, P. Tyszka, Warszawa 2023, s. 37-61.

Grochala A., *Elekcja Michała Korybuta Wiśniowieckiego*, [w:] *Gdańsk dla Rzeczypospolitej. W służbie Króla i Kościoła*, red. J. Talbierska, Gdańsk 2004, s. 186–187.

Groszkowski M., *Rywalizacja o Ordynację Zamojską w latach 1665-1673*, Warszawa 2022.

Grzebień L., *Pikarski Adrian*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, [w:] „Polski Słownik Biograficzny”, 1981, t. 26, s. 220–222.

Hennel-Bernasikowa M., *Ślub królewski na Jasnej Górze. Michał Korybut Wiśniowiecki i Eleonora Habsburg-1670*, Częstochowa 2005.

Horwat J., *Działalność polityczna i wojskowa księcia Jerzego Dymitra Wiśniowieckiego hetmana polnego koronnego, wojewody bełskiego w latach 1669-1672*, „Rocznik Przemyski”, 1990, t. 27, s. 159–162.

Hundert Z., *Jan Sobieski przeciw Dymitrowi Wiśniowieckiemu, czyli konflikt dwóch hetmanów koronnych w latach 1668-1670. Zarys problematyki*, „Teki Historyka”, 2012, t. 45, s. 126–138.

Hundert Z., *Koszty ostatniej drogi króla Michała w świetle rachunków sejmowych 1676 r.*, [w:] *Żył królem umarł człowiekiem. Michał Korybut Wiśniowiecki i jego czasy 1669-1673*, red. tenże, P. Tyszka, Warszawa 2023, s. 371-389.

Hundert Z., *Między buławą a tronem. Wojsko koronne w walce stronnictwa malkontentów z ugrupowaniem dworskim w latach 1669-1673*, Oświęcim 2019.

Hundert Z., *Organizacja gwardii nadwornej Michała Korybuta Wiśniowieckiego w latach 1669-1673*, „Zapiski Historyczne”, 2019, t. 84, z. 2, s. 7-31.

Hundert Z., *Wojenne czasy, niewojenny pan. Król Michał i jego wiedza w zakresie spraw wojskowych*,

- [w:] *Żył królem umarł człowiekiem. Michał Korybut Wiśniowiecki i jego czasy 1669-1673*, red. tenże, P. Tyszka, Warszawa 2023, s. 175-200.
- Hundert Z., *Wojsko koronne wobec elekcji 1669 roku*, „*Studia z Dziejów Wojskowości*”, 2014, t. 3, s. 91-114.
- Jadczak P., *Architektura okazjonalna na przykładzie Michała Korybuta Wiśniowieckiego*, [w:] *Żył królem umarł człowiekiem. Michał Korybut Wiśniowiecki i jego czasy 1669-1673*, red. Z. Hundert, P. Tyszka, Warszawa 2023, s. 107-157.
- Jarochoowski K., *Sprawa Kalksteina 1670-1672: Opowiadania historyczne*, Warszawa 1878.
- Jaworski M., *Kampania ukraińska Jana Sobieskiego 1671*, „*Studia i Materiały do Historii Wojskowości*”, 1965, t. 11, cz. 1, s. 69-130.
- Kalicki B., *O śmierci króla Michała. Wspomnienie historyczne*, „*Tygodnik Ilustrowany*”, 1862, t. 6, s. 246-247.
- Kamecka-Skrajna M., *Królowa Eleonora Maria Józefa Wiśniowiecka (1653-1697)*, Toruń 2007.
- Kamiński A., *Polska a Brandenburgia-Prusy w drugiej połowie XVII wieku. Dzieje polityczne*, Poznań 2002.
- Kamiński A., *Relacje polsko-brandenbursko-pruskie za panowania Michała Korybuta Wiśniowieckiego*, [w:] *Żył królem umarł człowiekiem. Michał Korybut Wiśniowiecki i jego czasy 1669-1673*, red. Z. Hundert, P. Tyszka, Warszawa 2023, s. 245-264.
- Kamińska-Linderska A., *Między Polską a Brandenburgią. Sprawa lenna łęborsko-bytowskiego w drugiej połowie XVII w.*, Warszawa 1966.
- Kamińska-Linderska A., *Polska a Brandenburgia. Poselstwo Szczęsnego Morsztyna do Królewca i Berlina w 1670 r.*, „*Kwartalnik Historyczny*”, 1965, t. 72, nr 2, s. 301-323.
- Kamińska-Linderska A., *Renowacja lenna łęborsko-bytowskiego za Michała Korybuta Wiśniowieckiego*, „*Zeszyty Naukowe UJ: Prace Historyczne*”, 1961, z. 5, s. 31-74.
- Kaniewski J., *Finansowe kulisy walki o polską koronę po abdykacji Jana Kazimierza, a przed elekcją Michała Korybuta Wiśniowieckiego w świetle raportów dyplomatów elektora brandenburskiego (1668-1669)*, „*Przegląd Nauk Historycznych*”, 2005, t. 4, z. 2, s. 5-38.
- Kaniewski J., *Sejmiki koronne wobec problemów wewnętrznych Rzeczypospolitej za panowania Michała Korybuta Wiśniowieckiego (1669-1673)*, Katowice 2014.
- Kietliński G., *„Żył królem, umarł człowiekiem”. Michał Korybuta Wiśniowiecki i jego czasy 1669-1673*, red. Zbigniew Hundert, Paweł Tyszka, Wydawnictwo Zamku Królewskiego w Warszawie – Muzeum, Warszawa 2023, ss. 444 (recenzja), „*Echa Przeszłości*”, 2024, t. 25, nr 1, s. 255-259.
- Konopczyński W., *Dzieje Polski nowożytnej*, t. 2, Warszawa-Kraków-Łódź-Poznań-Wilno-Zakopane 1936.
- Korzon T., *Dola i niedola Jana Sobieskiego, 1629-1674*, Kraków 1898.
- Kuchowicz Z., *Literatura szlachecka wobec elekcji Michała Korybuta Wiśniowieckiego*, „*Prace Polonistyczne Uniwersytetu Łódzkiego*”, 1955, t. 12, s. 171-186.
- Kulecki M., *Wygnani z Wschodu. Egzulanci w Rzeczypospolitej w ostatnich latach panowania Jana Kazimierza i za panowania Michała Korybuta Wiśniowieckiego*, Warszawa 1997.
- Leszka M.J., *Leszek Andrzej Wierzbicki, „O zgodę w Rzeczypospolitej. Zjazd warszawski i sejm pacyfikacyjny 1673 roku”*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2005, ss. 328 (recenzja), „*Przegląd Nauk Historycznych*”, 2006, t. 5, nr 2, s. 270-281.
- Lolo R., *„Pobożnych, dobrych, wstydliwych przeszedł pobożnościową”. O religijności króla Michała I*, [w:] *Żył królem umarł człowiekiem. Michał Korybut Wiśniowiecki i jego czasy 1669-1673*, red. Z. Hundert, P. Tyszka, Warszawa 2023, s. 335-352.
- Majewski A.A., *Marszałek wielki litewski Hilary Potubiński (1626-1679). Działalność polityczno-wojskowa*, Warszawa 2014.

- Matwijowski K., *Bogusław Radziwiłł w okresie elekcji i pierwszych miesiącach rządów Michała Korybuta*, [w:] *Między Wschodem a Zachodem. Studia ofiarowane Zbigniewowi Wójcikowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. T. Chynczewska-Hennel, M. Kulecki, H. Litwin, M.P. Makowski, J. Tazbir, Warszawa 1993, s. 154–155.
- Matyasik J., *Kontakty opozycji z zagranicą w świetle propagandy dworskiej w latach 1669-1673*, [w:] *Wobec króla i Rzeczypospolitej. Magnateria w XVI-XVIII wieku*, red. E. Dubas-Urwanowicz, J. Urwanowicz, Kraków 2012, s. 351–376.
- Matyasik J., *Obóz polityczny króla Michała Korybuta Wiśniowieckiego*, Warszawa 2011.
- Napierała P., *Historia Polski bez mitów*, Poznań 2023.
- Nowak-Dłużewski J., *Okolicznościowa poezja polityczna w Polsce. Dwaj królowie rodacy*, Warszawa 1980.
- Perdenia J., *Hetman Piotr Doroszenko a Polska*, Kraków 2000.
- Przyboś A., *Konfederacja gotąbska*, Tarnopol 1936.
- Przyboś A., *Michał Korybut Wiśniowiecki*, [w:] *Poczet królów i książąt polskich*, red. A. Garlicki, Warszawa 1984, s. 388–398.
- Przyboś A., *Michał Korybut Wiśniowiecki 1640–1673*, Kraków-Wrocław 1984.
- Przyboś A., *Michał Korybut Wiśniowiecki 1640-1673*, Kraków 2007.
- Przyboś A., *Michał Tomasz Korybut Wiśniowiecki*, [w:] „Polski Słownik Biograficzny”, t. 20, Wrocław 1975, s. 605–609.
- Przyboś A., *Powstanie chłopskie w starostwie lanckorońskim i nowotarskim w r. 1670*, Kraków 1953.
- Przyboś A., *Prażmowski Mikołaj Jan h. Belina*, [w:] „Polski Słownik Biograficzny”, 1984-1985, t. 28, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź, s. 382–389.
- Przyboś A., Rożek M., *Biskup krakowski Andrzej Trzebiecki. Z dziejów kultury politycznej i artystycznej w XVII stuleciu*, Warszawa-Kraków 1989.
- Przyboś K., *Kandydatura Piasta w literaturze politycznej w bezkrólewiu po abdykacji Jana Kazimierza*, „Studia Historyczne”, 1971, t. 14, z. 4, s. 493–508.
- Przyboś K., *Michał Korybut Wiśniowiecki*, [w:] *Królowie elekcyjni. Leksykon biograficzny*, red. I. Kaniewska, Kraków 1997, s. 119–134.
- Przyboś K., *Sejm nadzwyczajny w Warszawie 5 marca – 19 kwietnia 1670 roku*, „Zeszyty Naukowe UJ: Prace Historyczne”, 2003, z. 130, s. 103–119.
- Przyboś K., *Testament króla Michała Korybuta Wiśniowieckiego z 1673 roku*, [w:] *Studia Historyczno-prawne*, red. G. Staniszewski, Opole 2008, s. 301–312.
- Rachuba A., *Aleksander Kazimierz Sapieha*, [w:] „Polski Słownik Biograficzny”, t. 34, Wrocław-Warszawa-Kraków, s. 559–561.
- Rokita J.G., *Medale Michała Korybuta Wiśniowieckiego. Uwagi ikonograficzne*, „Studia Europea Gnesnensia” 2023, t. 25, s. 59-108.
- Sadowski W., *Państwo i władca w oczach szlachty. Postawy polityczne obywateli województwa lubelskiego za panowania Michała Korybuta Wiśniowieckiego i Jana III Sobieskiego*, Lublin-Radzyń Podlaski 2008.
- Salvandy N.A., *Dzieje panowania Michała Wiszniowieckiego króla polskiego, wielkiego x. litewskiego*, Lwów 1849.
- Sawicki M., *Dom sapieżyński 1666-1685. Droga do hegemonii w Wielkim Księstwie Litewskim*, Opole 2016.
- Seredyński W., *Sprawa obioru następcy na tron za panowania i po abdykacji Jana Kazimierza*, Kraków 1864.
- Skrodzka A., *Elekcja Michała Korybuta Wiśniowieckiego w ikonografii z epoki*, [w:] *Żył królem umarł człowiekiem. Michał Korybut Wiśniowiecki i jego czasy 1669-1673*, red. Z. Hundert, P. Tyszka, Warszawa 2023, s. 81-106.

- Skrzypietz A., *Francja wobec Rzeczypospolitej za panowania Michała Korybuta Wiśniowieckiego*, [w:] *Żył królem umarł człowiekiem. Michał Korybut Wiśniowiecki i jego czasy 1669-1673*, red. Z. Hundert, P. Tyszka, Warszawa 2023, s. 217-242.
- Sokalski M., *Między królewskim majestatem a szlachecką wolnością. Postawy polityczne szlachty małopolskiej w czasach Michała Korybuta Wiśniowieckiego*, Kraków 2002.
- Sowa J.J., *Sejmiki i sejm wobec dyscypliny i sądownictwa wojskowego w Koronie za panowania króla Michała Korybuta Wiśniowieckiego na przykładzie sejmów zwyczajnych 1670 r. Kilka uwag na temat dyskursu politycznego w Rzeczypospolitej w 2. połowie XVII w.*, s. 201-211.
- Sowa J.J., *Wojskowa Temida. Dyscyplina i sądownictwo wojskowe w Koronie w dobie wojen tureckich w drugiej połowie XVII wieku*, Białystok 2021.
- Stolicki J., *Badania nad konfederacją połabską we współczesnej historiografii*, „Zeszyty Naukowe UJ: Prace Historyczne”, 2020, t. 147, z. 3, s. 473-489.
- Stolicki J., *Działalność szlachty ukraińskiej za panowania Michała Korybuta Wiśniowieckiego*, [w:] *Żył królem umarł człowiekiem. Michał Korybut Wiśniowiecki i jego czasy 1669-1673*, red. Z. Hundert, P. Tyszka, Warszawa 2023, s. 283-300.
- Stolicki J., *Przed upadkiem Kamieńca. Opinia publiczna wobec zagrożenia miasta*, „Zeszyty Naukowe UJ: Prace Historyczne”, 2003, t. 130, s. 121-133.
- Stolicki J., *Sejmiki ukraińskie wobec spraw religijnych 1669-1696*, [w:] *Rzeczpospolita wielu wyznań*, red. A. Kaźmierczyk, A.K. Link-Lenczowski, M. Markiewicz, K. Matwijowski, Kraków 2004, s. 119-134.
- Stolicki J., *Spory wśród szlachty kijowskiej w czasie konfederacji połabskiej*, [w:] *Ustrój – polityka – kultura. Studia ofiarowane profesor Stefanii Ochman-Staniszweskiej*, red. J. Maroń, R. Kołodziej, Wrocław 2011, s. 69-75.
- Szujski J., *Dzieje Polski w zarysie*, Kraków 1879.
- Szwaba M., *Działalność polityczna Krzysztofa Pacy w drugiej połowie XVII wieku*, Wrocław 1987.
- Tomczak R.T., *Michał Korybut Wiśniowiecki jako dobry władca w czasie wojny i pokoju. „Graficzna teza akademicka Zygmunta Ksawerego Holló” (1672) z warsztatu Bartholomeusa Kiliana Młodszego*, [w:] *Żył królem umarł człowiekiem. Michał Korybut Wiśniowiecki i jego czasy 1669-1673*, red. Z. Hundert, P. Tyszka, Warszawa 2023, s. 303-315.
- Tomczak R.T., *Morawskie echa elekcji Michała Korybuta Wiśniowieckiego (1669). Biskup ołomuniecki Karol z Lichtensteinów-Castelcornów i jego sieć informatorów*, „Historia Slavorum Occidentis”, 2024, t. 40, nr 1, s. 135-153.
- Tomczak R.T., *Wychowanie i wykształcenie króla Michała Korybuta Wiśniowieckiego (1640-1660)*, „Res Historica”, 2015, t. 39, s. 33-58.
- Wagner M., *Stanisław Jabłonowski (1634-1702). Polityk i dowódca*, Siedlce 1997.
- Wagner M., *Wojna polsko-turecka w latach 1672-1676*, Zabrze 2009.
- Widacka H., *Piast na elekcyjnym tronie. Michał Korybut Wiśniowiecki w grafice XVII i XVIII wieku*, Warszawa 2009.
- Wierzbicki L.A., *Bunt malkontentów w połowie 1672 roku*, [w:] *Wobec króla i Rzeczypospolitej. Maganateria w XVI-XVIII wieku*, red. E. Dubas-Urwinowicz, J. Urwanowicz, Kraków 2012, s. 377-390.
- Wierzbicki L.A., *Król jako stan sejmujący na przykładzie Michała Korybuta Wiśniowieckiego*, [w:] *Żył królem umarł człowiekiem. Michał Korybut Wiśniowiecki i jego czasy 1669-1673*, red. Z. Hundert, P. Tyszka, Warszawa 2023, s. 161-173.
- Wierzbicki L.A., *O zgodę w Rzeczypospolitej. Zjazd warszawski i sejm pacyfikacyjny 1673 roku*, Lublin 2005.
- Wierzbicki L.A., *Poselstwa do królów rodaków. Postawy i postulaty szlachty polskiej na sejmikach i zjazdach w latach 1669-1695*, Lublin 2022.

- Wierzbicki L.A., *Pospolite ruszenie w Polsce w drugiej połowie XVII wieku. Ostatnie wyprawy z lat 1670-1672*, Lublin 2011.
- Wierzbicki L.A., *Szlachta lubelska wobec króla Michała Korybuta Wiśniowieckiego (w świetle akt sejmikowych)*, „Res Historica”, 2004, t. 17, s. 11–28.
- Wierzbicki L.A., *Ważnie senatorskie na sejmach za panowania Michała Korybuta Wiśniowieckiego*, [w:] *Kultura parlamentarna epoki staropolskiej*, red. A. Stroynowski, Warszawa 2013, s. 245–252.
- Wierzbicki L.A., *Zjazd gołębko-lubelski. Obrady stanów Rzeczypospolitej w formule sejmu konnego w 1672 roku*, Warszawa 2022.
- Wimmer J., *Materiały do zagadnienia organizacji i liczebności armii koronnej w latach 1673–1679*, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości”, 1961, t. 7 cz. 2, s. 394–437.
- Wimmer J., *Wojsko polskie w drugiej połowie XVII wieku*, Warszawa 1965.
- Wójcik Z., *Między traktatem andruszowskim a wojną turecką. Stosunki polsko-rosyjskie 1667-1672*, Warszawa 1968.
- Wójcik Z., *Pacowie wobec kandydatury rosyjskiej na tron polski w latach 1668-1669 (misja Połkowa na Litwie, 1668)*, „Przegląd Historyczny”, 1969, t. 60, nr 1, s. 144–150.
- Wrede M., *Widok Warszawy i jej okolic podczas elekcji króla Michała*, [w:] *Narodziny stolicy. Warszawa w latach 1596-1668*, red. P. Mrozowski, M. Wrede, Warszawa 1996, s. 301–302.
- Wyrwicz K., *Konfederacja gołębka. Obraz historyczny kreślony za czasów Stanisława Augusta Poniatowskiego przez niewiadomego pisarza*, Poznań 1853.
- Zająk K., *Wojsko Rzeczypospolitej w latach 1668–1673*, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości”, 1960, t. 5, s. 184–243.
- Zawadzki M., *Medale Michała Korybuta Wiśniowieckiego*, [w:] *Żył królem umarł człowiekiem. Michał Korybut Wiśniowiecki i jego czasy 1669-1673*, red. Z. Hundert, P. Tyszka, Warszawa 2023, s. 303–315.
- Ziątkowski L., *Poselstwo Krzysztofa Leopolda Schaffgotscha do Polski w latach 1667-1674 (Przyczynek do organizacji i funkcjonowania poselstw austriackich w II połowie XVII wieku)*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka”, 1988, t. 43, s. 31–48.
- Ziober A., *Habsburgowie wobec bezkrólewia w Rzeczypospolitej 1668-1669 oraz elekcji króla Michała. Zarys najważniejszych problemów*, [w:] *Żył królem umarł człowiekiem. Michał Korybut Wiśniowiecki i jego czasy 1669-1673*, red. Z. Hundert, P. Tyszka, Warszawa 2023, s. 63–80.
- Ziober A., *Postawy elit Wielkiego Księstwa Litewskiego wobec elekcji Władysława IV Wazy i Michała Korybuta Wiśniowieckiego*, Kraków 2020.
- Żojdź K., *O efektywnym uprawianiu historiografii. Rozważania na marginesie pracy Aleksandry Ziober*, „Kwartalnik Historyczny”, 2023, r. 130, nr 1, s. 151–174.
- Żył królem umarł człowiekiem. Michał Korybut Wiśniowiecki i jego czasy 1669-1673*, red. Z. Hundert, P. Tyszka, Warszawa 2023.

Netography:

- „Żył królem, umarł człowiekiem”. Michał Korybut Wiśniowiecki i jego panowanie (1669–1673). Próba bilansu – konferencja naukowa. Dzień 1 – 15 października 2021 r., <https://www.youtube.com/watch?v=K3GjAxkYYpo> (dostęp: 31 sierpnia 2024 roku).
- „Żył królem, umarł człowiekiem”. Michał Korybut Wiśniowiecki i jego panowanie (1669–1673). Próba bilansu – konferencja naukowa. Dzień 2 – 16 października 2021 r., https://www.youtube.com/watch?v=G6hk_cQ9kN8 (dostęp: 31 sierpnia 2024 roku).

